

Vluchten uit Syrië: 'De hedendaagse betekenis van het verleden'

Een kwalitatieve analyse van de betekenisgeving aan vluchten van Syrië naar Nederland in relatie tot de term vluchteling, zelfidentificatie en existentiële mobiliteit

Marjam Gabriëlle Knuiman, S4619196
Begeleidend docent: Martijn de Koning
Aantal woorden: 24.806
16-09-2022

---

¹ Bron: NBC News

<https://www.nbcnews.com/news/world/10-years-after-syrian-uprising-boy-who-helped-light-war-n1261309> (geraadpleegd op 08-09-2022)

Samenvatting

Binnen het wetenschapsveld wordt er teveel gefocust op de categorisering van vluchtelingen. Door deze top-down benadering is er weinig zicht op wat het vluchten voor een vluchteling zelf betekent. In deze masterthesis wordt er middels acht semigestructureerde interviews onderzocht hoe Syrische vluchtelingen betekenis geven aan hun migratie naar Nederland in relatie tot de term vluchteling, zelfidentificatie en existentiële mobiliteit.

Hierin wordt zichtbaar dat de respondenten zich overwegend associëren met het sociale leven in Syrië. De betekenisgeving is fluïde en een doorlopend proces. De identificatie met Nederland richt zich vooral op participatie in de maatschappij. Een opgelegde identiteit als vluchteling wordt veelal als een zwakte ervaren. Religie kan op verschillende momenten een belangrijke factor zijn in het gevoel van existentiële mobiliteit.

Hierbij verklaar en verzeker ik, Marjam Gabriëlle Knuiman, dat deze scriptie zelfstandig door mij is opgesteld, dat geen andere bronnen en hulpmiddelen zijn gebruikt dan die door mij zijn vermeld en dat de passages in het werk waarvan de woordelijke inhoud of betekenis uit andere werken – ook elektronische media – is genomen door bronvermelding als ontlening kenbaar gemaakt worden

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Probleem -en doelstelling	4
Probleemstelling	4
Doel -en vraagstelling	4
Onderzoeksopzet	4
Leeswijzer	5
Methodologische verantwoording	6
Ethische overwegingen	7
Analyse	8
Zelfreflectie	9
Dynamiek tussen de interviewer en respondenten	9
Beschrijving van het wetenschappelijk debat	10
Migratie en sociale verandering	10
De term vluchteling	12
Identiteitsvorming	13
Migratie en religie	14
Existential mobility	16
Existential mobility en religie	18
Analytisch kader	19
De betekenis van de term vluchteling	21
De betekenis van vluchten	21
De betekenis van de term vluchteling	28
Conclusie	30
Identiteit en de hedendaagse betekenis van het verleden	31
Associaties met identiteit	31
Een gedeeld kantelpunt in de geschiedenis	36
Conclusie	39
Religie, trauma en existentiële bedreiging	41
Het gevoel van beknelling	41
Het gevoel van mobiliteit	45
De invloed van religie op existentiële mobiliteit	46
Conclusie	53
Conclusie	55
Literatuurlijst	58
Appendix	

Inleiding

In 2019 voerde ik een gesprek met een man die in 2015 uit Syrië is gevlucht. Hij vertelde mij dat hij streng islamitisch is opgevoed, maar op zijn achttiende het geloof verliet. Hij was boos op God omdat hij zoveel kwaad in Syrië zag, dat hij niet kon geloven dat er een god bestond. Dit verhaal wekte mijn interesse omdat de oorlog ervoor zorgde dat zijn religieuze overtuigingen zijn veranderd. Ik vroeg mij af of dit bij meer Syrische mensen is gebeurd.

“Tussen 2014 en 2015 hebben er 44.000 Syriërs een verblijfsvergunning gekregen in Nederland.”² Uit een surveyonderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau blijkt dat “85% van de respondenten aangeeft gelovig te zijn. Het merendeel van deze mensen bidt op dagelijkse basis. Men geeft aan dat het geloof een belangrijk onderdeel is van het leven.”³

Het verhaal van de Syrische man inspireerde mij om na te denken over deze cijfers. Ze geven immers weer *dat* veel Syrische mensen gelovig zijn maar geven geen inzicht in of dit veranderlijk is en *wat* religie precies belangrijk maakt in het leven. Ook liet het verhaal mij nadenken over wat het zou betekenen voor iemand om een land te moeten ontvluchten en daarmee van de een op de andere dag een vluchteling te zijn.

Heaven Crawley en Dimitris Skleparis benadrukken in het artikel “*Refugees, migrants, neither, both*” dat een status als vluchteling in juridische zin bescherming biedt, maar dat de betekenis van de term wordt ingekleurd door de plaatselijke politiek en media.⁴ Hoe kleuren de Syrische vluchtelingen deze term zelf eigenlijk in?

*“Uhuh. Well it’s a tough question because as a person, as a human being you are still searching to ask the main question of who I am in the first place. Then it is more complicated: Am I Dutch, Am I Syrian more? Who am I?”*⁵

Het vluchten voor oorlog, het vestigen in een nieuw land en het opbouwen van een nieuw bestaan met nieuwe culturen, religie en gebruiken laat mensen zich (opnieuw) verhouden tot het leven. Dit citaat illustreert dat de combinatie tussen levensveranderende gebeurtenissen en een nieuwe omgeving mensen uitdaagt om een nieuwe zelfidentificatie te vormen.

---

²Jaco Dagevos, Willem Huijnk, Mieke Maliepaard en Emily Miltenburg. “Samenvatting en conclusies”. In *Syriërs in Nederland: een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*, (Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2018),9.

³ Ibid, 20.

⁴ Heaven Crawley, Dimitris Skleparis, “Refugees, migrants, neither, both: categorical fetishism and the politics of bounding in Europe’s ‘migration crisis’”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44, nr 1, (juli 2018): 48-50

⁵ Citaat respondent 5

Deze masterscriptie gaat middels een literatuurstudie en empirisch onderzoek dieper in op de achtergrond van het proces dat Syrische vluchtelingen hebben doorlopen om te vestigen in Nederland. Er wordt gefocust op de manier waarop men zelf betekenis geeft aan dit proces en welke factoren zorgen voor mobiliteit en zingeving.

Probleem -en doelstelling

Probleemstelling

Uit onderzoek blijkt dat migranten te veel worden gecategoriseerd als gevolg van politisering van het onderwerp migratie.⁶ Door deze categorisering is er te weinig zicht op de complexiteit van de achtergrond van de (vlucht)verhalen. Ondanks deze constatering richt de wetenschap zich onvoldoende op de manier waarop migranten zichzelf identificeren met deze categorieën en hoe daar betekenis aan wordt gegeven in het dagelijks leven.

Doel -en vraagstelling

Het doel is onderzoek doen naar de manier waarop Syrische vluchtelingen zelf betekenis geven aan het vluchten, zelfidentificatie en existentiële mobiliteit. De drie thema's geven een dieper inzicht in de manier waarop een vluchteling zich verhoudt tot het proces van vluchten en in hoeverre dit invloed heeft op de vorming van een identiteit. Dit levert een bijdrage aan genuanceerd wetenschappelijk onderzoek dat diepere inzichten geeft in de complexe achtergrondverhalen van migranten.

Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

'Hoe geven Syrische vluchtelingen betekenis aan hun migratie naar Nederland in relatie tot de term vluchteling, zelfidentificatie en existentiële mobiliteit?'

Om deze vraag te beantwoorden wordt er antwoord gegeven op de volgende deelvragen:

- Wat zijn de belangrijkste wetenschappelijke benaderingen in het onderzoek doen naar vluchtelingen en wat betekent de term vluchteling?
- Hoe wordt identificatie met een (nationale) identiteit gevormd?
- Wat wordt er bedoeld met existentiële mobiliteit en in hoeverre speelt religie hier een rol in?

Onderzoeksopzet

Doormiddel van een kwalitatief empirisch onderzoek wordt er inzicht gegeven in de persoonlijke beleving van het migratieproces van migranten uit Syrië. Gezien de

---

⁶ Ibid, 50.

grootte van het onderwerp ‘migratie en vluchtelingen’ beperk ik mij op basis van wetenschappelijke literatuur⁷ tot drie thema’s die gebruikt worden om de empirische data te analyseren:

1. De term *vluchteling* wordt behandeld om te onderzoeken welke associaties hiermee in verband worden gebracht vanuit de politiek en media, maar ook vanuit het perspectief van de migrant zelf. Er wordt in kaart gebracht wat ertoe heeft geleid dat de migrant het land heeft verlaten en welke betekenis hieraan wordt gegeven.
2. Aan de hand van de theorie van Halleh Ghorashi⁸ wordt onderzocht hoe men *zelfidentificatie* vormt in relatie tot een (nationale)identiteit en hoe dit in relatie staat tot de empirische data in dit onderzoek.
3. Het concept ‘*existentiële mobiliteit*’ van Ghassan Hage⁹ biedt de mogelijkheid om te onderzoeken op welke vlakken migranten het gevoel hebben dat het leven wordt geleefd zoals gewenst of wanneer het leven vastloopt. De theorie biedt een raamwerk om te onderzoeken welke existentiële vraagstukken relevant zijn voor de respondenten en in hoeverre religie hierin een rol speelt.

Leeswijzer

De methodologische verantwoording weergeeft de onderzoeksmethoden en reflecties op het onderzoek. Vervolgens maakt *de beschrijving van het wetenschappelijk debat* zichtbaar dat er genuanceerd onderzoek nodig is en dat er te veel onderzoek wordt gedaan vanuit een top-down benadering. Het hoofdstuk ‘*De betekenis van vluchten en de term vluchteling*’ geeft inzicht in de manier waarop de migrant het vluchten en de identiteit als vluchteling zelf heeft ervaren. Het hoofdstuk ‘*Identiteit en de hedendaagse betekenis van het verleden*’ beschrijft welke symbolische factoren er voor de respondenten een rol spelen in de vorming van een identiteit en hoe deze identiteit betekenis geeft aan het heden. In het hoofdstuk ‘*Religie, trauma en existentiële bedreiging*’ wordt er aan de hand van het concept van Ghassan Hage een analyse gemaakt van de situaties waarin de respondenten het gevoel van beknelling en mobiliteit hebben ervaren. Er wordt geschetst wanneer dit relevant was in de tijd in Syrië, het vluchten en het vestigen in Nederland. Ten slotte wordt er onder andere aangetoond dat de term vluchteling veelal negatieve associaties oproept bij de respondenten zelf, dat de zelfidentificatie met een (nationale) identiteit een fluïde en veranderlijk proces is en dat religie een belangrijke rol kan spelen in het gevoel van existentiële mobiliteit.

---

⁷ Zie: ‘*Beschrijving van het wetenschappelijk debat*’

⁸ Halleh Ghorashi, “How dual is transnational identity? A debate on dual positioning of diaspora organizations”, *Culture and Organization* 10, nr. 4 (februari 2004)

⁹ Ghassan Hage, “Waiting out the crisis: On stuckness and governmentality”, *Anthropological Theory* 5, nr. 1 (maart 2005)

Methodologische verantwoording

In dit hoofdstuk wordt weergegeven welke onderzoeksmethoden er zijn gebruikt, hoe de groep respondenten is samengesteld, op welke manier de data is geanalyseerd en zal er een reflectie worden gegeven op dit proces.

Om te onderzoeken welke rol religie speelt in het migratieproces van een migrant uit Syrië is het van belang om onderzoek te doen naar de persoonlijke ervaringen van migranten. Op deze manier ontstaat er ruimte voor diepere lagen en context. Het is daarom voor dit onderzoek passend om de empirische data te verzamelen middels een kwalitatief onderzoek. Gestandaardiseerd kwantitatief onderzoek dat zoekt naar representatieve data zou niet passend zijn omdat er wordt gezocht naar informatie die *achter* de categorisering zichtbaar wordt. Hiervoor is ruimte voor eigen inbreng nodig. De thema's die uit deze kwalitatieve benadering zichtbaar worden kunnen in de toekomst mogelijk gebruikt worden in kwantitatief vervolgonderzoek. In dit onderzoek wordt inzage gegeven in quotes uit de interviews om een daadwerkelijke bottom-up benadering te garanderen. De lezer krijgt zelf direct toegang tot eerstehands informatie. De respondent krijgt in diepte-interviews de ruimte om zelf te vertellen wat er voor de respondent relevant is. De religieuze oriëntatie van de migrant speelt op zichzelf niet de hoofdrol, de functie die religie vervult echter wel. Ewa Morawska benoemt in het boek *'Qualitative Research in European Migration Studies'* dat de sociaaleconomische en politieke context in het leven van een vluchteling onderling enorm kan verschillen. *"In kwalitatief onderzoek reconstrueert de wetenschapper de constellatie van verschillende omstandigheden die een bepaalde maatschappelijke of sociale ontwikkeling vormen. Dit is relevant omdat de maatschappij een individu vormt, maar een individu vormt ook de maatschappij"*.¹⁰

Het samenstellen van de groep respondenten was uitdagend omdat dit ten tijden werd gedaan van een harde lockdown als gevolg van de coronapandemie. Waar ik in eerste instantie van plan was om op bezoek te gaan bij (religieuze) gemeenschappen om mensen te leren kennen, werd ik afhankelijk van sociale media en kennissen die ik al had. De groep respondenten bestaat uit acht personen. Eén respondent kende ik uit een restaurant, één respondent leerde ik kennen via iemand die taalmaatje was, twee respondenten brachten mij in contact met nieuwe respondenten, één respondent vond ik via een website over Syrische vluchtelingen, één respondent leerde ik kennen via de Yalla Foundation¹¹ en twee respondenten leerde ik kennen via een Facebook oproep. De groep respondenten bestaat uit drie vrouwen en vijf mannen, allemaal in de leeftijdscategorie tussen de 20 en 40 jaar. Twee van de acht interviews werden live op locatie gehouden, één interview vond

---

¹⁰ Ewa Morawska, "Qualitative Migration Research: Viable Goals, Open-Ended Questions, and Multidimensional Answers", in *Qualitative Research in European Migration Studies*, ed. Ricard Zapata-Barrero en Evren Yalaz (Cham: Springer International Publishing, 2018), 117. *(Eigen vertaling vanuit het Engels)*

¹¹ Ik ben sinds 2021 werkzaam als vrijwilliger bij de Yalla Foundation die nieuwkomers in Nederland ondersteunt bij het integratieproces. <https://yallafoundation.nl/nl/>

plaats bij een respondent thuis en het andere interview in de Openbare Bibliotheek Nijmegen.

De interviews duurden ongeveer een uur tot anderhalf uur. Er werd gebruik gemaakt van een semigestructureerd interview. Aan de hand van verschillende topics¹² werden onderwerpen aangesneden waar de respondent vervolgens zelf dieper op in kon gaan. Op deze manier werd ervoor gezorgd dat de belangrijkste thema's werden besproken maar was er ook veel ruimte voor de verhalen die de respondenten zelf wilden vertellen. Morawska schrijft hierover het volgende:

“Tijdens interviews is het helpend om de respondent veel over zijn/haar levensverhaal te laten vertellen. Dit stelt een respondent op het gemak en biedt de mogelijkheid om gelaagdheid te ontdekken in de manier waarop een respondent uiteindelijk de beslissing heeft gemaakt om uit het land te vertrekken. Ook komen er uit deze verhalen vaak al genuanceerde beelden over gender, etniciteit, klasse en socio-demografische verschillen naar voren die helpen bij de beeldvorming van het verhaal. De interviews kunnen worden afgenomen middels semigestructureerde interviews waarin de onderzoeker van tevoren een aantal globale thema's als grove lijn aanhoudt, maar waarin de respondent zelf de ruimte krijgt om interpretaties te geven en thema's aan te snijden die belangrijk zijn voor de respondent zelf.”¹³

Tijdens de interviews koos ik ervoor om thema's over identiteit en religie zo open mogelijk te formuleren. Dit om ervoor te zorgen dat ik als onderzoeker niet teveel in zou kleuren. Zo werd bijvoorbeeld de vraag gesteld: *‘Voel jij je Nederlands?’* De respondenten wist niet altijd meteen wat ik met deze vraag bedoelde. Dit gaf hen de mogelijkheid om zelf na te denken over de associaties die zij met deze vraag zouden hebben. Tijdens de interviews koos ik ervoor om de vragen breed en abstract te stellen en vervolgens te specificeren aan de hand van de antwoorden die de respondenten zelf gaven. Zo werd er een bredere context geschetst en uiteindelijk gedetailleerd ingegaan op de informatie. Naast dat de respondent al sprekend informatie gaf, lette ik ook op lichaamstaal (gezichtsuitdrukkingen, gebruik van handen tijdens het spreken), handelingen (sommige respondenten rookten of waren afgeleid door gebeurtenissen in huis) en de omgeving van de respondent (inrichting van het huis etc.). Een aantal respondenten sprak Nederlands en een aantal Engels. Tijdens de interviews werd er soms gebruik gemaakt van een vertaal-app. Om de informatie achteraf correct weer te geven werden de vertalingen van de app hardop uitgesproken op de opname. De respondenten kwamen uit verschillende plaatsen in Nederland. Hierdoor vermengde het Nederlands soms met een plaatselijk dialect.

Ethische overwegingen

Gezien de complexe veiligheidssituatie van de respondenten is ervoor gekozen om de respondenten anoniem te weergeven. Op deze manier konden de respondenten vrijuit spreken. Tijdens mijn vrijwilligerswerk voor de Yalla Foundation in

---

¹² Zie het kopje ‘Analyse’

¹³ Ibid, 120. (Eigen vertaling vanuit het Engels)

Nijmegen die vluchtelingen ondersteunt, leerde ik uit persoonlijke ervaring dat vluchtelingen en families die nog in het thuisland verblijven gevaar kunnen lopen wanneer er gevoelige informatie openbaar wordt gemaakt. Dit zorgde voor een scherpe visie op privacy in mijn onderzoek. De interviews die via Zoom werden gehouden zijn op beeld opgenomen, de interviews die live werden gehouden zijn opgenomen met een geluidsopname. De respondenten geven op de opname mondeling toestemming voor het opnemen van het interview. Er is met hen afgesproken dat enkel de interviewer de opnames terugluistert. De opnames worden vernietigd na de afronding van het onderzoek. De resultaten van het interview zijn uitgewerkt in transcripten. In deze transcripten zijn de namen van de respondenten veranderd in ‘Respondent 1, 2, 3’ etc. De identiteit van de respondent is hierdoor niet meer herleidbaar.

Na het interview werd de respondenten aangeboden om het transcript na te kunnen lezen om eventueel informatie te rectificeren indien gewenst. Hier hebben de respondenten geen gebruik van gemaakt.

Analyse

De semigestructureerde interviews werden afgenomen aan de hand van topics¹⁴ met bijbehorende vragen. De eerste topic *personalia* werd gebruikt om een beeld van de context te schetsen over gender, afkomst, huidige woonplaats en het dagelijks leven. De topic *Nederland* schetst een beeld over de eerste indruk van Nederland, hoe de asielprocedure is verlopen en welke associaties de respondent met de Nederlandse identiteit heeft. Vervolgens werd met de topic *Syrië* onderzocht hoe de respondenten in Syrië hebben geleefd voordat de oorlog uitbrak en een reconstructie gemaakt van wat ertoe geleid heeft dat de respondent besloot te vertrekken. Automatisch kwam de topic *migratieproces* aan bod waarin werd besproken hoe de respondenten de vlucht hebben beleefd en op welke manier de respondent zich identificeert met het ‘vluchteling zijn’. De topic *religie* schetst een beeld van de religieuze achtergrond van de respondenten, hoe/of religie onderdeel is van het dagelijks leven en of religie een rol heeft gespeeld voor, tijdens -en na het vluchten. Er werd een beeld geschetst van de huidige sociale contacten in Nederland en in Syrië aan de hand van de topic *sociale contacten*. Hiermee werd dieper inzicht gegeven in de sociale context en of hier belemmeringen in zijn. De topic *afsluiting* werd gebruikt om luchtig af te sluiten en te vragen of de respondenten zelf relevante informatie hadden die nog niet aan bod was gekomen. Ook werd meerdere respondenten gevraagd wat zij het meest gekke vonden aan Nederland toen zij hier nieuw waren, vaak leverde dit grappige verhalen op waardoor het interview luchtig werd afgesloten. Waar de topiclijst bij de eerste interviews strikt werd aangehouden, werd deze later meer gebruikt als geheugensteun om te controleren of er voldoende over alle thema’s werd gesproken. In de meeste gesprekken kwamen de thema’s op een natuurlijke manier aan bod. Terugkijkend zou ik de topiclijst meer aanscherpen op het zoeken naar verschillen tussen vroeger en nu en welke factoren hierin het verschil maken.

---

¹⁴ Zie appendix

Gezien het kleine aantal respondenten heb ik de uitspraken door middel van kleuren gecodeerd in de transcripten. De uitspraken over verschillende topics kregen verschillende kleuren. Op deze manier konden de documenten worden geanalyseerd en (onderling) vergeleken met de wetenschappelijke literatuur en worden verwerkt in het onderzoek.

Zelfreflectie

Op de interviews kijk ik positief terug. Het waren warme, fijne en soms zware gesprekken. Tijdens de eerste interviews merkte ik dat ik soms te veel vragen tegelijk stelde. Naarmate de interviews vorderden liet ik de gesprekken meer open. Graag had ik respondenten geïnterviewd die meer in leeftijd van elkaar verschilden om een dynamischer beeld te schetsen. Ook merkte ik dat respondenten zoeken via een sneeuwbaaleffect ervoor kan zorgen dat de respondenten die elkaar kenden veel gemeen hadden. Zij kenden elkaar uit dezelfde stad. Enerzijds gaf dit inzicht in onderlinge diversiteit binnen een bepaald gebied, anderzijds zorgde dit ervoor dat de verschillen in afkomst kleiner werden gezien het relatief kleine aantal respondenten. Ondanks dat interviews via Zoom minder persoonlijk voelden, werd het makkelijker om mensen uit verschillende plaatsen in Nederland te spreken. Om het onderzoek uit te diepen zal een grotere groep, met meer diversiteit in leeftijd wellicht een diepgaander beeld schetsen. Gezien de lockdown en de relatief korte tijd voor het onderzoek besloot ik na acht respondenten dat ik genoeg informatie had om het onderzoek te kunnen schrijven.

Dynamiek tussen de interviewer en respondenten

Tijdens de interviews koos ik ervoor om de vragen naar traumatische ervaringen en de vlucht in het middenstuk aan bod te laten komen. De interviews begonnen luchtig en eindigden met een luchtige vraag zodat het interview niet direct werd afgesloten na de meest emotionele verhalen. Ik weet vanuit mijn ervaring als vluchtelingenwerker dat het spreken over oorlogservaringen veel emoties en herinneringen op kan roepen. Als onderzoeker was het niet altijd makkelijk om een juiste houding te vinden tijdens de interviews. Enerzijds vergt een kwalitatief onderzoek een empathische en persoonlijke benadering, anderzijds zijn verhalen over zeer traumatische oorlogservaringen erg doordringend en was een zekere gepaste afstand van belang om de focus op de empirische data te houden. Tijdens de interviews werd ik soms geraakt door de wreedheid en het geweld waarmee de respondenten zijn geconfronteerd. Soms voelde ik mij daarom onrustig tijdens de interviews. Daarom koos ik ervoor om één interview per dag af te nemen en te zorgen voor voldoende beweging en ontspanning na een interview.

Eén van de respondenten vroeg mij na het interview of ik haar wilde helpen met een telefoontje plegen met een Nederlandse verzekeringsmaatschappij en dit heb ik graag voor haar gedaan. Het was voor mij waardevol om een open en wederkerige sfeer te voelen tussen mij en de respondenten. Tijdens de interviews voelde ik respect voor de veerkracht van de respondenten en een aantal gaf mij terug dat zij respect hadden voor het feit dat ik als wetenschapper aandachtig was en hen de kans bood om zelf perspectief te geven op de situatie.

Beschrijving van het wetenschappelijk debat

Om te kunnen onderzoeken welke rol religie speelt in het gevoel van mobiliteit bij migranten uit Syrië is het ten eerste belangrijk om een beeld te schetsen van de huidige wetenschappelijke perspectieven op mobiliteit, religie en migratie. Dit wordt gedaan middels een status quaestionis. In de inleiding werd zichtbaar dat kwantitatief onderzoek nuttig is maar onvoldoende perspectief biedt op persoonlijke ervaring. De theorieën die worden behandeld zullen in dit hoofdstuk worden verdeeld in drie verschillende categorieën namelijk; migratie en sociale verandering, migratie en religie en existential mobility. Hierin worden overzichtswerken weergegeven uit het huidige wetenschappelijke debat. In de conclusie wordt aangetoond dat men in overwegend pleit voor een genuanceerde manier van onderzoek, maar zich voornamelijk richt op een top-down benadering waardoor er onvoldoende zicht is op de beleving van de migrant zelf. Het concept van existential mobility biedt een raamwerk om o.a. onderzoek te doen naar de rol van religie in het gevoel van existentiële mobiliteit.

Migratie en sociale verandering

Stephen Castles stelt in zijn artikel ‘*Understanding Global Migration*’ dat het niet mogelijk is om één overkoepelend raamwerk te scheppen waarmee migratie in het geheel onderzocht kan worden. Dit komt omdat men geneigd is om migratie als een losstaand gegeven te zien buiten de context van andere sociale fenomenen.¹⁵ Door de globalisatie is er onterecht het beeld ontstaan dat er een wereld zonder grenzen is en dat migratie voor iedereen toegankelijk is. “*Er is een beeld ontstaan dat iedereen in staat is om te migreren en dat de grenzen tussen landen zijn vervaagd, in de praktijk zijn veel migratieprocessen beïnvloed door sociaaleconomische klasse en gebaseerd op ongelijkheid en discriminatie, onder invloed van politiek beleid vanuit de staten.*”¹⁶ Migratie wordt vaak benaderd met termen zoals ‘crisis, problemen, grenscontrole’ en lijkt een fenomeen dat moet worden tegengehouden en opgelost. Echter wordt migratie door mensen met een hogere sociaaleconomische status gezien als mobiliteit.¹⁷

De omstandigheden waarin mensen migreren kennen grote verschillen. Het is een illusie om te denken dat migratie kan worden tegengehouden, de omstandigheden kunnen wel worden verbeterd. Migratie kan dus door verschillende ‘brillen’ worden bekeken. Enerzijds is het een sociaal fenomeen dat men sinds alle tijden kent, immers verplaatsen mensen zich al eeuwen over de wereld, anderzijds wordt de manier waarop men naar migratie kijkt beïnvloed door

---

¹⁵ Stephen Castles, “Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36, nr.10 (juni 2010): 1566.

¹⁶ Ibid, 1567.

¹⁷ Ibid, 1567.

politiek discours.¹⁸ Wanneer migratie wordt onderzocht in delen van de wereld met een lagere sociaaleconomische status komen er andere resultaten naar voren dan wanneer dit wordt onderzocht in rijkere delen van de wereld. Bovendien wordt de mate van urgentie van onderzoek naar bepaalde onderwerpen gekleurd door de relevantie en financiering vanuit politieke partijen en bureaucratische processen.¹⁹

Om migratie te kunnen onderzoeken is het belangrijk om te focussen op het feit dat migratieprocessen allerlei dimensies van het sociale leven doorkruist (o.a. economisch, sociaal, politieke, postkoloniale en culturele aspecten) en daarvoor is het van belang om migratie middels verschillende wetenschappelijke disciplines te onderzoeken. Deze disciplines kruisen elkaar en kunnen elkaar aanvullen.²⁰ Wetenschappers kunnen dus vanuit verschillende wetenschapsdisciplines onderzoek doen op macro en mesoniveau om een genuanceerd beeld van migratie te schetsen. Zo wordt voorkomen dat de informatie te eenzijdig en te veel gefragmenteerd wordt.

Castles pleit voor '*middle range theories*' als conceptueel raamwerk. Door migratie te zien als processen van sociale transformatie ontstaat er ruimte om migratie als een breder geheel te bekijken en als iets dat bij de samenleving hoort. Ondanks dat een klein deel van de wereldbevolking migreert, kent de mensheid al eeuwenlang volksverhuizingen en verschillende vormen van (gedwongen) migratie. Migratie is niet enkel een 'probleem van de overheid' maar een vorm van menselijke mobiliteit dat zich uit in verschillende dimensies van het leven. De kennis die wordt opgedaan vanuit verschillende disciplines draagt bij aan een groter geheel.²¹

De theorie van Castles is een overzichtartikel dat veel wetenschappers gebruiken als basis voor onderzoek naar migratie. Multidisciplinair onderzoek maakt ruimte voor een genuanceerd beeld vanuit een specifieke bril, toch wordt dit beeld vanuit veel disciplines geschetst vanuit een '*top-down*'²² benadering. Een aanvulling op zijn benadering is een zogenoemde '*bottom-up*'²³ benadering die ruimte biedt aan hoe (gedwongen)migratie op persoonlijk niveau wordt ervaren. Door een persoonlijke benadering ontstaat er ruimte voor inzicht van binnenuit.

---

¹⁸ Ibid, 1568.

¹⁹ Ibid, 1570.

²⁰ Ibid, 1569.

²¹ Ibid, 1582-1583.

²² De algemene, bredere kennis wordt gebruikt om toe te passen op een specifieke groep mensen

²³ De kennis komt vanuit de specifieke groep mensen zelf

De term vluchteling

In dit onderzoek worden de termen *migrant* en *vluchteling* door elkaar heen gebruikt. Niet iedere migrant is vluchteling, maar een vluchteling doorloopt wel een migratieproces. Heaven Crawley en Dimitris Skleparis laten in het artikel *'Refugees, Migrants, neither, both: categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's 'migration crisis''* zien dat de twee termen worden beïnvloed door politiek discours. Er wordt onderscheid gemaakt tussen 'echte vluchtelingen' en 'gelukszoekers'. Men is geneigd om migratie en vluchtelingenstromen als een Europese crisis te benaderen en heeft te weinig oog voor de complexiteit van de situatie.²⁴ Veel migranten verbleven in andere landen voordat zij naar Europa kwamen en er is grote diversiteit in sociaaleconomische status. In juridische zin is de status als vluchteling nuttig omdat het de persoon in kwestie beschermt. Echter is de manier waarop de term wordt geïnterpreteerd constant in verandering onder invloed van politieke stromingen die dominant zijn in het ontvangende land.²⁵ David Scott FitzGerald en Rawan Arar stellen in het overzichtsartikel *"The Sociology of Refugee Migration"* dat het belangrijk is om de term vluchteling in perspectief te zien. "De term vluchteling geeft erkenning aan de positie van een persoon die is gevlucht. Men wil gezien worden voor wie men is. *"Het toekennen van de categorie vluchteling zorgt er niet voor dat iemand een vluchteling wordt, het zorgt er alleen voor dat iemand als vluchteling wordt herkend."*²⁶

Waar er vaak onderscheid tussen economische vluchtelingen en gedwongen migratie wordt gemaakt, benadrukken Crawley en Skleparis dat de drijfveren om uit een land te vertrekken vaak complexer zijn in de praktijk. Wanneer een migrant gedwongen het land moet verlaten speelt er vaak een combinatie van culturele en socio-economische processen die ertoe leiden dat blijven geen optie meer is.²⁷ In het geval van Syrië worden conflict en geweld het meeste genoemd als aanleiding om het land te verlaten. Door het conflict werd de infrastructuur verwoest. Bovendien werd het voor sommige mensen onmogelijk om hun beroep uit te voeren omdat ISIS bijvoorbeeld een verbod stelde op het knippen van haren of het maken van foto's.²⁸ Ondanks de economische motieven om te vertrekken, kunnen deze dus niet los gezien worden van het conflict.²⁹

---

²⁴ Heaven Crawley en Dimitris Skleparis, "Refugees, migrants, neither, both: categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's 'migration crisis'", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44, nr 1, (juli 2018): 48-50.

²⁵ Ibid, 51.

²⁶ FitzGerald, David Scott en Rawan Arar. "The Sociology of Refugee Migration.", *Annual Review of Sociology* 44, nr. 1 (2018): 392.

²⁷ Crawley en Skleparis, "Refugees, migrants, neither, both", 52.

²⁸ Ibid, 54.

²⁹ Ibid, 52-53.

Door de invloed van politiek en media wordt er ten onrechte aangenomen dat vluchtelingen rechtstreeks vanuit Syrië naar het nieuwe land van bestemming vluchten. Het proces is geen proces van A naar B. Vaak verblijven vluchtelingen in verschillende landen voordat zij de stap maken om naar Europa te reizen. Tijdens het verblijf in transitie landen krijgen zij vaak te maken met juridische processen, discriminatie en bureaucratische systemen. Dit zorgt ervoor dat de vluchteling ervoor kiest om opnieuw het land te verlaten en te migreren naar Europa. Vaak wordt de migrant door de ontvangende maatschappij hierom veroordeeld omdat deze geen ‘echte vluchteling’ meer is, maar een beter leven zoekt.³⁰

Identiteitsvorming

Halleh Ghorashi stelt in haar artikel *“How dual is transnational identity? A Debate on Dual Positioning of Diaspora Organizations”* dat identiteitsvorming van migranten vaak op een essentialistische manier wordt bekeken. Men verwacht dat een migrant een duale identiteit heeft die enkel georiënteerd is op het land van herkomst en het nieuwe vestigingsland. Ook wordt er vaak verwacht dat men naar één land loyaal is. Ghorashi benadrukt dat deze manier van kijken niet houdbaar is. In werkelijkheid is het gevoel van ‘thuishoren’ en loyaliteit en de associaties die een migrant hiermee heeft hybride en complex. Ondanks dat migranten die uit hetzelfde land komen een gedeelde achtergrond lijken te hebben, zijn de vorming van deze achtergrond en de associaties die de migranten daarmee hebben subjectief en divers.³¹ Men vormt een identiteit aan de hand van verschillende symbolen en neemt deze symbolen mee naar het heden. Zo kan iemand het land van herkomst associëren met een sterke sociale gemeenschap en dit toewijzen aan ‘de Syrische cultuur’ terwijl een andere migrant mogelijk veel moeilijkheden heeft ervaren binnen de gemeenschap en deze niet als sterk heeft ervaren. Door het verschil in beleving van het verleden, vormen migranten dus ook een verschillend beeld van de associatie met het thuisland in het heden. *“Wanneer je ruimte maakt voor persoonlijke ervaringen en beleving en de dichotome categorisering loslaat ontstaat er ruimte voor de persoon die tot een minderheidsgroep hoort om dynamiek te doorbreken en agency te krijgen.”*³² De benadering van Ghorashi biedt dus de mogelijkheid om op genuanceerde wijze te onderzoeken wat identiteitsvorming op persoonlijk vlak betekent voor respondenten en dit kan zorgen voor meer agency.

---

³⁰ Ibid, 58-59.

³¹ Halleh Ghorashi, “How dual is transnational identity? A debate on dual positioning of diaspora organizations”, *Culture and Organization* 10, nr. 4 (februari 2004): 229-331.

³² Ghorashi, Halleh, en Elena Ponzoni. "Reviving agency: Taking time and making space for rethinking diversity and inclusion." *European Journal of Social Work* 17, nr.2 (2014): 11-12.

Migratie en religie

Birgit Meyer beschrijft in haar artikel *'Mobilizing Theory: Concluding thoughts'* dat vluchtelingen vaak worden gestigmatiseerd als getraumatiseerde slachtoffers. Ook wordt de rol van religie onvoldoende belicht omdat het in de westerse, geseculariseerde samenleving over het algemeen als een privéaangelegenheid wordt beschouwd. Echter is religie vaak een belangrijke reden van vluchten en kan religie een belangrijke rol spelen in processen van insluiting en uitsluiting tijdens de reis, maar ook in het integratieproces in het ontvangende land. Zo wordt religieuze vrijheid vaak beschouwd als een basisrecht, maar kan religieuze expressie van nieuwkomers als een trigger worden ervaren voor maatschappelijke onrust en politiek debat.³³ *“Waar de maatschappelijke oriëntatie in de westerse maatschappij vaak secularistisch van aard is, hebben sommige groepen de neiging om terug te grijpen naar de christelijke, Europese wortels als tegenreactie op de vaak niet-christelijke (vaak islamitische) achtergrond van migranten om daarmee af te zetten tegen de groep die ‘hier niet hoort’. In het geval van de islam wordt er in het debat vaak onderscheid gemaakt tussen ‘goede moslims’ en ‘slechte moslims’ om mensen die potentieel gevaarlijk zijn aan te duiden en de mensen die slachtoffer geworden zijn van hun eigen religie.”*³⁴ Bovendien wordt er onderscheid gemaakt in religies die in meerdere of mindere mate worden geaccepteerd in de maatschappij. Zo lijkt bijvoorbeeld het boeddhisme een hogere plek in de hiërarchie te hebben dan de islam.³⁵ Religie kan een belangrijke rol spelen in het leven van een migrant die onderweg is. Enerzijds zijn religieuze tradities gebonden aan een land, anderzijds gaat het over landsgrenzen heen. Het geeft de mensen hoop, doorzettingsvermogen en het helpt hen om vertrouwen te hebben in het proces. Dit kan zorgen voor een gevoel van mobiliteit.³⁶

Zodra vluchtelingen Europa bereiken belandden zij vaak in een bureaucratisch proces waarin moet worden bepaald of men wel of niet terug kan naar het land van herkomst.³⁷ *“De tweedeling die er wordt gemaakt tussen mensen die ‘erbij horen’ en ‘niet erbij horen’ komt voort uit een lange geschiedenis van uitzuiveringen in Europa zoals inquisities en religieuze oorlogen. De reformatie is een helder voorbeeld van religieuze uitzuivering en religieuze vluchtelingen. Doordat de burgers de religie moesten volgen van hun heersers ontstond er een*

---

³³ Birgit Meyer, “Mobilizing Theory: Concluding Thoughts” in *Refugees and Religion: Ethnographic Studies of Global Trajectories*, ed. Peter van der Veer, Birgit Meyer (Londen: Bloomsbury Publishing, 2021), 264.

³⁴ Ibid, 265.

³⁵ Ibid, 266.

³⁶ Ibid, 269-270.

³⁷ Ibid, 3.

proces van purificatie."³⁸ Zo ontstond er een bureaucratisch proces van oordeel over wie burgerschap verkreeg en wie niet.

De theorie van Meyer leert dat religie in de westerse wereld vaak wordt weggeschoven als een privéaangelegenheid, vaak met (selectieve) negatieve connotaties, terwijl religie een belangrijke factor kan zijn in de aanleiding om te vluchten. Ook speelt religie een rol in de manier waarop een vluchteling zingeving vindt in het proces van vluchten. Het artikel leert ook dat religie niet enkel wordt meegebracht door de migrant, maar dat het een rol kan spelen in het vormen van een tegenreactie wanneer de ontvangende maatschappij een negatief beeld heeft van de meegebrachte religies van de migranten. Men grijpt terug naar tradities die ooit in het ontvangende land dominant waren om een verschil aan te duiden in wie 'erbij hoort' en wie niet. Het migrantenbeleid focust zich niet genoeg op de omstandigheden van de vluchteling in kwestie zelf, maar wordt vooral beleidsmatig en bureaucratisch gebruikt om een 'crisis' op te lossen. Deze bureaucratische aanpak en processen van insluiting en uitsluiting komen voort uit een socio-historische context waarin processen van uitzuivering nodig waren tegen godsdienstoorlogen zoals onder andere in de tijd van de reformatie. Deze hyperfocus op beleid -en bureaucratie zorgt ervoor dat er te weinig oog is voor het daadwerkelijk in veiligheid brengen van de migrant zelf en voor het emotionele proces dat hiermee gepaard gaat. Er is dus genuanceerd onderzoek nodig om in kaart te brengen hoe een migrant dit proces zelf beleeft.

Jacqueline Maria Hagan en Holly Straut-Eppsteiner beschrijven in hun artikel '*Religion on the move: The place of religion in different stage of the migration experience*' dat religie een centrale rol kan spelen in het maken van keuzes tijdens het migratieproces³⁹. Dit sluit aan bij het artikel van Birgit Meyer.

Religieuze organisaties bieden faciliteiten en rituelen die mensen helpen in hun proces. Men bidt voor voorspoed en veiligheid en probeert handvatten te bieden om met eventueel gevaar om te gaan. Er worden succesvolle migratieverhalen gedeeld als tekenen van wonderen en religieuze attributen verkocht die tot steun kunnen zijn tijdens de reis.⁴⁰ Doordat veel overheden streng controleren op vluchtelingen moeten de migranten vaak op de vlucht door de woestijn of de open zee of met smokkelaars. Deze omstandigheden zijn soms levensbedreigend. Sommige migranten hebben een netwerk waar zij op kunnen bouwen, indien een migrant dit niet heeft zal deze zich sneller richten tot religieuze

---

³⁸ Ibid, 5.

³⁹ Jacqueline Maria Hagan, Holly Straut-Eppsteiner. "Religion on the move: The place of religion in different stages of the migration experience." In *Routledge International Handbook of Migration Studies*, ed. Steven J. Gold, Stephanie J. Nawyn (Routledge, 2019), 282.

⁴⁰ Ibid, 282-283.

hulpverleners. Deze hulpverleners en zusterorganisaties hebben vaak materiële voorzieningen en partners die hen ondersteunen.⁴¹

In het nieuwe vestigingsland kan religie een factor zijn die zorgt voor insluiting of juist voor uitsluiting. De plaatselijke (religieuze) cultuur van de ontvangende samenleving heeft hier invloed op. Bovendien komen sommige migranten uit minderheidsgroepen die in het land van herkomst al gemarginaliseerd werden. Dit kan ervoor zorgen dat de migrant ook in het nieuwe vestigingsland moeite kan hebben met aansluiting bij religieuze groeperingen. Het aansluiten bij een religieuze groepering kan helpend zijn om een netwerk op te bouwen en taal en cultuur te delen met andere mensen uit dezelfde groepering. *“De religieuze gebruiken beperken zich niet tot de religieuze diensten zelf, maar dringen ook door in het dagelijks leven. Men ontwikkelt een ‘geleefde religie’ in het dagelijks leven. Deze dagelijkse religieuze gebruiken helpen de migrant om te dealen met de dagelijkse onzekerheden en uitdagingen.”*⁴²

Doordat migranten religieuze tradities meenemen en zich aansluiten bij gemeenschappen in het nieuwe vestigingsland ontstaat er een uitwisseling van religie en cultuur. De gebruiken die worden meegenomen en worden omgevormd naar een dagelijkse praktijk zorgen ervoor dat men het gevoel van ‘thuis’ heeft en zich ook thuis voelt in de nieuwe omgeving. Deze uitwisseling wordt *transnationalisme* genoemd. Door deel te nemen aan bekende rituelen en gebruiken krijgt men een gevoel van solidariteit en zingeving.⁴³ Fenella Fleischmann noemt in haar artikel *“Researching religion and migration 20 years after 9/11”* dat migratie enerzijds kan zorgen voor versterking van religie door de stressfactoren waar eerste- en tweede generatie migranten mee te maken krijgen en dat anderzijds als gevolg van inburgering in een westerse maatschappij mensen meer seculier gaan leven.⁴⁴

Existential mobility

Vluchtelingen krijgen vaak te maken met existentiële bedreiging tijdens hun reis. Zij vertrekken uit het thuisland en moeten zich vestigen in een nieuwe maatschappij. Deze levensveranderende situaties kunnen existentiële vraagstukken aan de oppervlakte brengen. De migrant moet zich opnieuw tot het leven verhouden en geeft hier een eigen invulling en zingeving aan. Existentiële vraagstukken zijn breed en subjectief. Om dit te kunnen kaderen is er een theoretische grondslag nodig.

---

⁴¹ Ibid, 284.

⁴² Ibid, 288.

⁴³ Ibid, 289-290.

⁴⁴ Fenella Fleischmann. “Researching Religion and Migration 20 Years After ‘9/11’: Taking Stock and Looking Ahead.” *Zeitschrift Für Religion, Gesellschaft Und Politik* (maart 2022): 5-6.

Ghassan Hage stelt dat een zinvol leven gepaard gaat met het gevoel dat het leven ‘ergens naartoe gaat’. Men wil het gevoel krijgen dat het leven richting heeft en dat men niet ‘bekneld’ raakt. Dit richtingsgevoel noemt hij *“Existential mobility”*.⁴⁵ De term biedt een interessant kader omdat deze verder gaat dan enkel de positie van een migrant onderzoeken. Wanneer racisme als voorbeeld wordt genomen kun je stellen dat zowel de migrant die racisme ervaart, als de persoon met racistische uitlatingen allebei een gevoel van beknelling door de omstandigheden ervaren.⁴⁶ Het gevoel van beknelling⁴⁷ is in de maatschappij genormaliseerd omdat door de geschiedenis heen en in het heden zich veel verschillende crises hebben voorgedaan⁴⁸. Men krijgt te maken met hongersnood, armoede, oorlogen, financiële crises en een pandemie. Dit neemt echter niet weg dat de mens verlangt naar mobiliteit.

*“Tijdens het doorstaan van een crisis lijkt er een pathologische staat te zijn ontstaan waarin mensen een beknelling door crisis behandelen als een test wie de crisis het beste uit kan zitten.”*⁴⁹ Degene die het langste kan wachten wordt gewaardeerd, de persoon die opzoek gaat naar een beter leven wordt daarop aangekeken, zeker wanneer het om vluchtelingen gaat. Het gevoel van mobiliteit of beknelling is niet altijd zichtbaar in praktische zin, maar ook in imaginaire zin. Ghassan Hage noemt het voorbeeld van *“iemand die hoog op de sociale ladder staat en ziet dat de buurman met een migratieachtergrond een motor heeft. Zelf heeft deze persoon een mooie auto. Wanneer de migrant een auto koopt ervaart de persoon in kwestie agitatie. Niet omdat de auto beter is, de persoon heeft immers zelf een betere auto, maar het feit dat de migrant een blijk van mobiliteit laat zien terwijl de persoon in kwestie beknelling ervaart (de persoon is immers op hetzelfde niveau blijven hangen) en de migrant heeft een stap vooruit gemaakt. Deze vorm van beknelling is existentieel omdat er in praktische zin wellicht de mogelijkheid was geweest om zelf een nieuwe auto te kopen. Een persoon kan promotie maken op het werk, maar nog steeds het gevoel van beknelling ervaren.”*⁵⁰

Het gevoel van beknelling impliceert dat men niet in staat is om zelf keuzes te maken en/of vooruit te komen. Wanneer een persoon te midden van bijvoorbeeld een natuurramp of een klimtocht dagen vastzit en toch de kracht heeft gevonden om te ontsnappen, wordt hier vaak veel sympathie voor getoond. Het wordt in de maatschappij gewaardeerd als iemand het lang heeft volgehouden om vast te zitten. Vluchtelingen en migranten worden sneller als slachtoffer bestempeld en krijgen

---

⁴⁵ Ghassan Hage, *“Waiting out the crisis: On stuckedness and governmentality”*, *Anthropological Theory* 5”, nr. 1 (maart 2005): 1. (Eigen vertaling vanuit het Engels)

⁴⁶ Ibid, 3.

⁴⁷ Ghassan Hage noemt dit in zijn artikel: ‘Stuckedness’

⁴⁸ Ibid, 1.

⁴⁹ Ibid, 1.

⁵⁰ Ibid, 3.

deze waardering niet, omdat zij niet als onderdeel van de maatschappij worden gezien. Doordat de migrant dezelfde status wil bereiken binnen de maatschappij wordt deze vaak afgekeurd als iemand die niet bereid is om de beknelling uit te zitten.⁵¹

Het concept van Ghassan Hage is abstract en wordt in het artikel niet concreet uitgewerkt. Zijn concept biedt niettemin een interessant raamwerk om te kunnen onderzoeken hoe mensen omgaan met het gevoel van beknelling en mobiliteit. In het geval van onderzoek doen naar de rol die religie speelt in het leven van iemand die uit Syrië is gevlucht, biedt de term '*existential mobility*' een overkoepelend perspectief op de thema's die zullen worden aangesneden. Het biedt namelijk de mogelijkheid om te onderzoeken op welk moment -en op wat voor een manier mensen gevoelens van mobiliteit en beknelling ervaren. Dit kan van invloed zijn op de keuzes die zij maken in het migratieproces.

Existential mobility en religie

Wanneer de het concept van Ghassan Hage wordt toegepast op religie zou je kunnen stellen dat het gevoel van beknelling of het gevoel van mobiliteit een belangrijke rol speelt. In het geval van dit onderzoek wordt religie functionalistisch benaderd en gefocust op wat religie voor de respondenten *doet*. De precieze religieuze oriëntatie is niet het meest relevant, de focus ligt op geloofsbeleving en de relatie met God. Religie zorgt mogelijk voor een gevoel van mobiliteit omdat men bijvoorbeeld vertrouwt op God, het gevoel heeft dat het leven zin heeft, dat men (in sommige religies) een leven na de dood zal vinden en dat het leven een onderdeel is van een groter geheel. Het leven gaat dus ergens naartoe.

Vluchtelingen krijgen vaak te maken met levensbedreigende omstandigheden. Religie zou een gevoel van agency kunnen bieden dat ervoor zorgt dat men de kracht vindt om stappen te maken, het land te verlaten en een nieuw leven op te bouwen. Waar het de vluchteling kan ontbreken aan sociale/fysieke mobiliteit, kan een gevoel van existentiële mobiliteit de ruimte bieden om niet langer de situatie uit te hoeven zitten en de stap te durven zetten om verder te gaan.

Anderzijds kan religie ook juist zorgen voor een gevoel van beknelling. Wanneer een religieuze stroming niet (langer) past bij een persoon, wanneer een stad wordt overgenomen door een groepering met een andere religieuze overtuiging of wanneer een persoon dermate traumatische ervaringen heeft die het moeilijk maken om te vertrouwen op het geloof, kan dit een persoon het gevoel geven dat deze 'vastzit'.

---

⁵¹ Ibid, 5.

Analytisch kader

Een overkoepelend herhalend thema in het wetenschappelijke debat is dat er te weinig genuanceerd onderzoek wordt gedaan naar migratie. Men is geneigd om tweedelingen te maken, te categoriseren en om te weinig aandacht te hebben voor de subjectiviteit en complexiteit van de verschillende achtergronden van de migrant. Opvallend is dat veel schrijvers dit benoemen, maar weinig handvatten geven voor hoe onderzoek dan wél moet worden gedaan. Stephen Castles geeft wél een richting aan, namelijk het combineren van verschillende wetenschapsdisciplines en migratie vanuit verschillende perspectieven te onderzoeken en niet als een onderwerp dat op zichzelf staat. Deze manier van multidisciplinair onderzoek biedt meer ruimte voor nuance en complexiteit. Echter focust Castles zich vooral op de top-down visie en niet op de bottom-up benadering. Deze benadering zorgt mogelijk opnieuw voor een bureaucratische insteek omdat onderzoek wordt gefinancierd door belanghebbenden en vooral wordt uitgevoerd om nieuw beleid te maken. Om daadwerkelijke nuance aan te brengen is het van belang om ruimte te scheppen voor de informatie en ervaringen van de migrant zelf. De (belangrijke) rol van religie wordt in meerdere artikelen genoemd. Door vanuit een religiewetenschappelijke discipline onderzoek te doen wordt er een aspect belicht van migratie dat een toevoeging kan zijn aan het wetenschappelijke debat. Deze benadering sluit aan bij de benadering waar Stephen Castles voor pleit.

De theorie van Haleh Ghorashi schept een theoretisch raamwerk om onderzoek te kunnen doen naar het vormen van een (nieuwe) identiteit. Door niet langer in tweedelingen en loyaliteit te denken maar vorming van identiteit als een gecombineerde set aan symbolen te zien, kan er in wetenschappelijk onderzoek een reconstructie worden gemaakt van de (nationale)identiteitsvorming van de respondent. Dit biedt mogelijkheid tot nuance en diversiteit. Door te zoeken naar factoren die van symbolische waarde zijn voor het individu blijft er een openheid in het onderzoek die de ruimte laat voor de respondent zelf om te vertellen wat relevant is voor de persoon in kwestie. Door te zoeken naar waardevolle symbolen blijft de respondent vrij om deze symbolen toe te kennen aan religie, maar ook om perspectieven op religie en zingeving in het algemeen te schetsen. Sommige respondenten kunnen religieus zijn opgevoed in een bepaalde sociale context maar later een eigen pad volgen of een negatief beeld overhouden over religie omdat er een religieuze oorlog heeft plaatsgevonden. Door te veel te focussen op migratie of religie an sich wordt genuanceerde en symbolische achtergrondinformatie minder zichtbaar.

Overkoepelende theorie

De schrijvers benadrukken het belang van nuance en diversiteit. Echter is een relativistisch perspectief niet voldoende omdat categorisering en bureaucratische processen nu eenmaal onderdeel zijn van de westerse samenleving. De categorisering zal niet verdwijnen. Het is interessant om te onderzoeken *hoe* de respondenten zichzelf hiertoe verhouden. In het geval van oorlogsslachtoffers kan bedreiging met de dood van invloed zijn op het verdere leven. Door existentiële vraagstukken te kaderen ontstaat er mogelijk dieper inzicht in de gelaagdheid van het migratieproces van vluchtelingen.

Het concept van *existential mobility* kan gebruikt worden als theoretisch raamwerk voor onderzoek naar mensen die existentiële bedreiging hebben meegemaakt. Door de situatie van vluchtelingen te onderzoeken aan de hand van het gevoel van beknelling of mobiliteit kan er onderzocht worden welke factoren ertoe hebben geleid dat een persoon zich bekneld voelt of juist het gevoel van agency heeft. De schrijver schetst een algemeen beeld hiervan, echter laat hij niet zien hoe deze manier van onderzoeken kan worden toegepast. In dit onderzoek kan het concept worden gebruikt om te onderzoeken welke factoren tijdens het migratieproces zorgden voor een gevoel van beknelling of voor existentiële mobiliteit. De respondenten beschrijven situaties waarin zij het gevoel hadden dat het leven vooruitging of waarin zij zich juist machteloos hebben gevoeld. Door deze kaders te gebruiken kan er worden geanalyseerd welke factoren hieraan hebben bijgedragen en waarom.

Religie kan een belangrijke factor zijn in het gevoel van *existential mobility* omdat religie van grote invloed is op existentiële levensvragen. Het geeft mensen houvast, hoop, zingeving en een kader waardoor men de wereld bekijkt. Door het concept van *existential mobility* toe te passen op het onderwerp religie biedt het de mogelijkheid om te onderzoeken welke rol religie speelt in het proces van migratie van een vluchteling. Naast de praktische aspecten van religie wordt hiermee ook de symbolische waarde onderzocht.

Concluderend kan er dus gesteld worden dat het van belang is om migratie te onderzoeken vanuit een bottom-up benadering die ruimte biedt aan persoonlijke verhalen en ervaringen van vluchtelingen zelf. Door onderzoek te doen naar identificatie met onderwerpen als '*de term vluchteling*', de *zelfidentificatie* met symbolische factoren die een rol spelen in het vormen van een (nationale) identiteit en de perspectieven op *existentiële mobiliteit* ontstaat er ruimte voor de gelaagdheid en complexe situaties die achter het vluchten schuilgaan. De schrijvers pleiten hiervoor maar passen dit nog niet toe. De drie concepten belichten verschillende aspecten van identiteitsvorming maar focussen zich op verschillende gebieden. Toch sluiten zij elkaar niet uit. Er wordt met deze benadering onderzocht hoe respondenten zich als persoon tot het leven, zichzelf en hun omgeving verhouden en in hoeverre factoren zoals vluchten, migratie en religie hierin een rol spelen.

De betekenis van vluchten en de term ‘vluchteling’

In dit hoofdstuk laat ik middels empirische data zien dat het wegvluchten uit een land wellicht meerdere redenen kan hebben, maar wanneer mensen te maken krijgen met acute existentiële dreiging er nog maar één optie is en dat is vertrekken. De gelaagdheid en nuance die zichtbaar wordt, is vooral zichtbaar in het proces van het vluchten zelf. De nuance die wellicht in de aanloop naar de vlucht zichtbaar was kristalliseert zich tot een kwestie van leven of dood.

Door op de vlucht te slaan krijgen alle respondenten dezelfde en nieuwe identiteit, namelijk; die van een vluchteling. Doordat de respondenten een nieuw leven opbouwen zorgt dit ervoor dat existentiële levensvragen aan het bod komen en de respondenten zichzelf opnieuw tot het leven moeten verhouden. Dit hoofdstuk geeft vanuit de bottom-up benadering weer wat de opgelegde identiteit als vluchteling voor de respondenten zelf betekent.

De betekenis van vluchten

De respondenten gaven tijdens de interviews verschillende redenen aan die ervoor gezorgd hebben dat de situatie in hun woonplaats niet meer houdbaar was. Een aantal van de mannelijke respondenten geeft bijvoorbeeld aan dat de dienstplicht een belangrijke reden was om te vluchten:

Interviewer: En eh op een bepaald punt ben je Syrië uitgegaan. Hoe ging dat? Wanneer besloot je dat?

Respondent: “Nou dat heeft even geduurd, heel lang geduurd. Ik heb je verteld, de laatste vijf jaar heb ik eh in medicijnen bedrijf gewerkt. De eerste drie jaar, of nee even wachten. De eerste jaar was geen oorlog, dat was in 2010. In 2010 ben ik begonnen met werken in dat medicijnen bedrijf. In 2010 was er helemaal niks en in 2011 is de oorlog begonnen. Dus ik bleef iets van 5 jaar, ja 4,5 eh in dat medicijn bedrijf. Altijd geduld gehad eh, onder de raketten altijd daar gebleven enzo. En de fabriek waar ik heb gewerkt is gedeeltelijk neergestort door raketten want ze hebben ons heel vaak aangevallen. Want de vliegtuigen die gooien overal raketten en niet raketten tegen IS of tegen de oppositie, nee gewoon tegen de onschuldige mensen. Dus ja ik heb gewoon altijd geduld gehad, ik dacht ja als ik doodga dan ga ik gewoon dood. Maakt niet uit. En krijg je altijd een sterk hart van de oorlog. Daar weet je maar nooit wanneer je doodgaat. Dus ja dat was altijd gevaarlijk, ik heb altijd veel verschrikkelijke dingen meegemaakt in de oorlog. Maar uiteindelijk het was niet meer veilig voor mij. Het was geen goed leven daar. Ik kreeg een telefoontje van mijn vader elke keer van “[noemt eigen naam] blijf alsjeblieft op het werk want het leger is nu in onze pand en die halen de jongen mensen, die nemen de jonge mensen mee zodat ze mee gaan vechten en dan ga je dood als je vecht natuurlijk”. Dus ik bleef gewoon daar. De situatie werd steeds erger. We konden niet naar huis gaan. We mochten daar slapen twee weken. En wij gingen 2 dagen terug naar onze huizen en dan weer twee weken daar op het werk slapen en zo ging het

elke keer want eh het bedrijf was 5 minuten met de bus van mijn huis. Naar het werk was het 5 minuten maar door de oorlog was alle straten afgezet dus wij gingen andere provincies, zo totdat wij naar het bedrijf konden gaan, konden komen. 17 uur lang reizen. 17 uur lang. Dus vandaar mochten wij 2 weken slapen op het werk. Ja uiteindelijk is het niet meer te doen daar. Het leger is 3 keer bij ons huis geweest. Ze wilden mij omdat ik jong ben, was eigenlijk. Ik was jong dus alle jonge mensen moeten vechten met Assad. Voor hem. Ja. Vandaar eigenlijk ben ik weggegaan uit Syrië. Ik kon mijn familie niet meer zien dus ja. Ik was daar ook soort van gevlucht in mijn land."⁵²

De respondent vertelt hier over een aantal verschillende factoren die hebben bijgedragen aan het feit dat de situatie onhoudbaar werd voor hem. Ten eerste kreeg hij regelmatig te maken met een fysiek gevaar, namelijk de raketten die werden afgevuurd. Ten tweede kon de respondent niet meer naar huis omdat het leger op zoek was naar jonge mannen die in dienstplicht moesten voor het leger van Assad. Ten derde beschrijft hij het gebrek aan infrastructuur door de oorlog. De fabriek stortte deels in, de wegen waren afgezet, het was niet meer mogelijk om zijn familie te zien. Deze combinatie van factoren beschrijft hij de situatie als 'niet meer te doen'. De respondent vluchtte ten eerste in zijn land en later het land uit.

Een andere belangrijke reden voor respondenten om te vluchten was omdat zij werden opgepakt en gemarteld door het leger of door andere groepen zoals Hezbollah of ISIS. De demonstraties tegen de overheid van Assad werden fel bestreden.

Interviewer: Yeah. And at some point, you had to leave Syria. How did that go? What happened?

Respondent: "Eh well first of all I had many you know, many death threats so I needed to leave but I didn't, because my children were in Aleppo and I couldn't imagine me even if I didn't see them, it was just so hard for me not to be able to reach them you know. And once he⁵³ flew to Jordan, it was mid 2012, at the end of 2012 I got out of Syria, I got smuggled of course. Especially from the regime-controlled areas to the liberated areas of that time. So, it was yeah, it was full of fear and adrenaline experience. It was very life threatening. You are facing death, you will never know, any second something might happen that get you killed or something so it wasn't an easy journey at all. But when we passed to the liberated side of north Aleppo it was smooth and yeah, it was, it went very well and at that time my family was in Egypt and eh me and my brother were doing this smuggling trip and so I went from the north of Aleppo to Turkey and from Turkey from the border to Istanbul and from Istanbul I took a flight to Cairo."⁵⁴

---

⁵² Citaat respondent 3

⁵³ De vader die de kinderen meenam

⁵⁴ Citaat respondent 5

De respondenten geven aan dat de situatie in de gevangenissen erg slecht was. Men kreeg een nummer toebedeeld en werd op deze manier anoniem gemaakt. De familie kon moeilijk achterhalen waar hun familielid precies verbleef omdat men moest achterhalen welk nummer bij de persoon hoorde. Vaak moet de familie de gevangene vrijkopen. Soms wordt de familie daarna gechanteerd en onder druk gezet om geld te blijven betalen. Meerdere respondenten geven aan dat de familie het besluit heeft genomen dat de respondent beter kon proberen om weg te vluchten naar een ander land.

Interviewer: Ja. En wanneer besloot je om uit Syrië weg te gaan?

Respondent: “Ik besloot eigenlijk in 2015 al, eh ja 2015 heb ik besloten om eh, in 2012 toen ik 17 was ben ik aangehouden vanwege demonstraties, ik bleef toen 2,5 maanden in de gevangenis en toen mocht de rechter mij niet langer in de gevangenis houden dan 2,5 maand want ik was minderjarig. Ik was natuurlijk nog niet klaar met mijn zaak maar hij liet mij wel vrij, totdat ik 18 werd mocht hij mij dan wel toen veroordelen en toen heeft hij me tot 5 jaar gevangenisstraf veroordeeld. En dat wil niemand natuurlijk, dat je 5 jaar naar de gevangenis gaat omdat je demonstraties hebt [maakt gebaar tussen aanhalingstekens] gepleegd, het is geen plegen maar omdat je aan demonstraties hebt gedaan. En toen heeft mijn pa iemand omgekocht zodat ik vrij kan blijven maar dan tijdelijk en toen zei mijn pa van; ja je moet eigenlijk weg. En toen ben ik weggegaan, naar Turkije en van Turkije heb ik een boot gepakt naar Nederland toe, of ja niet boot maar air boot, zo’n kleintje. En eh toen is die verdronken in de oceaan, moest ik 6 uur zwemmen en ik had heel veel geluk dat ze uiteindelijk mij gevonden hadden en toen hebben ze mij teruggebracht naar Turkije en toen heb ik tegen mijn pa gezegd van yo, dit is te gevaarlijk ik durf het niet meer aan. Hij zei: “Oké ja je mag wel terugkomen maar je moet wel weten wat voor risico je neemt als je terugkomt. Ik kan wel weer iemand omkopen om je weer tijdelijk vrij te laten maar tot hoever gaat dat weet ik niet dus dat is aan jou uiteindelijk”. Toen zei ik: “Ja beter dan doodgaan want misschien ga ik wel dood als ik weer probeer”, dus ik ben toen wel naar Syrië toegegaan en ik studeerde 1 jaar aan de uni en op een gegeven moment zei mijn pa van: “Yo die man, die omgekochte man vraagt heel veel geld elke maand en op een gegeven moment heb ik dat geld niet meer, nu kan ik het nog betalen maar straks niet meer en dan ga je toch de gevangenis in” dus eh hij stelde toen voor om samen dan wel te gaan vluchten en toen vond ik dat wel fijner want dan ben ik minder bang als mijn pa meegaat. Dus toen ben ik in 2016 naar Nederland toe gekomen.”⁵⁵

Alle respondenten in het onderzoek hebben in meerdere of mindere mate te maken gehad met (de dreiging van) extreem geweld. De manier waarop zij hiermee bedreigd werden lijkt te verschillen. Omdat er in Syrië verschillende groepen met

---

⁵⁵ Citaat respondent 4

elkaar -en tegen elkaar strijden en er onderlinge culturele en religieuze diversiteit heerst, zijn sommige steden meer onder invloed van ISIS en sommige steden meer onder invloed van de overheid van Assad. Sommige plaatsen krijgen te maken met meerdere machtsovernames waardoor de geweldsdreiging van verschillende kanten komt. Drie van de respondenten zijn afkomstig uit de stad Latakia, een havenstad in het westen van Syrië. Zij geven aan dat er grote onderlinge diversiteit was in de stad en dat er veel culturen door elkaar heen leefden. In Latakia zijn de Alawieten (waar de familie van Assad zich toe rekent) dominant. Dit zorgde ervoor dat de stad goed werd bewaakt door de overheid. De respondenten geven aan dat de stad hierdoor overeind is gebleven.

Eén van de respondenten vertelt dat zij uit de stad Deir ez-Zor komt. Naast de strijd tussen het Syrische leger en het vrije leger, wordt de stad later veroverd door ISIS. Dit heeft ervoor gezorgd dat de stad is verwoest. Sommige respondenten geven aan dat de komst van ISIS in eerste instantie hoop gaf. Men had traumatische ervaringen met het leger van Assad en met de opkomst van een groep die zich als soennitische moslims beschouwt, ontstond er de hoop dat de groep zou zorgen voor een beter leven. Helaas bleek ISIS voor de respondenten een nachtmerrie:

“Interviewer: Ja. Wat vond jij van hun?”

Respondent: “Ja. Eh ISIS voor dingen voor geweld voor, soms beetje soms goed. Maar heel veel dingen niet goed. Voor dood mensen, met mes, [maakt geluid van steken] met mensen schap, schip, ship in English? Ja schippen, iedereen [maakt geluid van schieten] vrouwen hetzelfde. Of straffen heel moeilijk. Heel heel jongen dood. Heel jongen nu eh misschien twee of drie jaar voor niet weet als dood of levend. Ja. Eh ja. En ik denk ik denk de grote mensen in ISIS niet goed. Alleen voor geld voor olie voor maar... [pakt vertaal app en laat vertaling aan de interviewer lezen]

Interviewer: Oké ik zeg het even hardop: “Ze misleiden mensen”.

Respondent: Ik zegt eh zo misleiden jonge mensen. Ja. Ik denk de mensen of jonge mensen ja is goed. Maar de...

Interviewer: Dus de mensen zijn jong en ze zeggen: “Dit is goed en dat is goed”?

Respondent: Maar de oversten? De Oversten?

Interviewer: Ja

Respondent: De oversten niet goed. Alleen ja voor islam voor ja. Maar alleen voor geld voor olie, voor oorlog

Interviewer: Ja. Niet voor geloof?

Respondent: Ja. Niet voor geloof. Ik denk de grote mensen. Ja. Of ja. De jongen eerlijk: Ja is goed praten. Ja. Dan ja ga met ISIS. Ik denk ja jongen is goed maar [onverstaanbaar] mensen niet goed.”⁵⁶

---

⁵⁶ Citaat respondent 2

De mannelijke respondenten geven aan dat zij zelfstandig Syrië uit zijn gevlucht. Twee van de drie vrouwelijke respondenten geven aan dat zij via gezinshereniging met het vliegtuig zijn gekomen. Eén van de vrouwelijke respondenten geeft aan dat zij met haar broer naar Egypte is gevlucht. Omdat haar kinderen door haar ex-partner werden meegenomen naar Libanon en zij geen contact met hen mocht hebben, is zij vanuit Egypte via een smokkelaar naar Nederland gevlucht omdat zij via het Nederlandse rechtssysteem haar kinderen terug wilde krijgen via een procedure. Eén van de vrouwelijke respondenten vertelt dat haar man de reis naar Nederland heeft afgelegd terwijl zij bij familie werd ondergebracht:

Respondent: “Ja, so in islamic of mijn family niet accepteren ik blijf in huis alleen. In Turkije niet heel veilig hetzelfde hier. Kan niet altijd blijf geen probleem. Niet die man kwam nee nee nee. Maar Turkije wel probleem, zelfde als Syrië. In Syrië heel moeilijk als deze vrouw alleen ook goed in nacht misschien, misschien dood, misschien in eh wat bedoelt dit... [pakt vertaal app] verkrachting. Ja. So moeilijk. Mijn familie niet accepteren ik blijf alleen, so altijd ik moet accepteren deze familie, deze familie met veel kinderen met veel lawaai so alleen kan niet blijf alleen. Na zes maanden ik wachten voor mijn man stuur voor mij. Maar dees is zes maanden en ik vind zes jaar. Voor heel moeilijk. Ja. Altijd ik deze met mijn dingen hier, dan mijn dingen andere huis [maakt gebaar van spullen verplaatsen] in andere huis dan andere huis, deze mensen boos, deze mensen nervous, deze mensen serieus? Ja. Ssjt! Ehm aardig! Ssjt. Rustig! Als ik praten met mijn man hier? Nee! Met mijn familie? Nee! Altijd moeilijk. Ja altijd moet betalen voor food voor... ja maar ik, ik niet uit eh geld. Mijn man alleen misschien 50 euro voor eten en drinken en verkeer so ik niet werk. Ja so moeilijk. Maar ehm niet probleem van de family in Turkije heel moeilijk voor betaal voor huur voor elektriciteit, voor water, niet werk zelfde probleem. Maar maar kan niet kwam naar Zweden of Duitsland of Nederland soms bang soms niet heeft geld.”⁵⁷

Doordat het echtpaar op verschillende manieren moest vluchten, komen zij voor verschillende uitdagingen te staan. Haar man is met een rubberboot naar Nederland gevlucht terwijl de respondent werd ondergebracht bij familie. Als vrouw staat de respondent in een andere positie met andere sociale verwachtingen dan haar man.

Veel van de respondenten zijn niet via één weg naar Nederland gekomen. Vaak hebben zij tijd doorgebracht in verschillende landen voordat zij de stap maakten om naar Nederland te gaan. De respondenten verbleven onder andere in Libanon, Turkije, Egypte en Griekenland. Veel van hen hebben grote stukken gelopen door verschillende Europese landen en hebben meerdere pogingen gedaan om via smokkelaars met rubberboten de oversteek te maken. Vaak waren hier meerdere pogingen en veel geld voor nodig voordat dit lukte. Ook werden zij regelmatig

---

⁵⁷ Citaat respondent 2

slachtoffer van oplichters. Het beeld dat de respondenten hierover schetsen bevestigt het beeld dat Crawley en Skleparis schetsen; de tocht naar Nederland ging niet simpelweg van A naar B⁵⁸ en er is onderlinge diversiteit in de manier waarop men vlucht. Onderweg gaven de migranten elkaar advies. De respondenten vertellen dat Nederland onder de vluchtelingen bekend staat als een land waarin een vluchteling veel kans maakt op een verblijfsvergunning. Ook hebben meerdere respondenten reeds een familielid of echtgenoot in Nederland wonen.

Naast dat de respondenten meerdere transitielanden benoemen, gaan zij ook een lange procedure in van verschillende AZC's en worden zij vaak verplaatst binnen Nederland. Alle respondenten melden zich als eerste in Ter Apel waar vingerafdrukken worden genomen en een screening wordt gedaan. Hoe vaak de respondenten nog zijn verhuisd binnen Nederland verschilt per persoon. Vaak is dit voor de respondenten een moeilijke tijd, een aantal van hen geeft aan dat zij lichamelijke en mentale schade hebben opgelopen van de reis naar Nederland en dat de lichamelijke conditie erg slecht was. Ook geven veel van hen aan dat het gebrek aan privacy, de onderlinge spanningen en het vele malen verhuizen een eenzame en moeilijke tijd voor hen was. Sommige respondenten hebben gewacht tot zij een huis toegewezen kregen door de overheid, twee respondenten geven aan dat zij zelf een kamer of appartement zijn gaan huren via de private sector. De reis tussen Syrië en de uiteindelijke verblijfplaats kent dus vele stappen en transities.

Terugkijkend geven de respondenten verschillende antwoorden op de vraag of zij de oorlog aan zagen komen. Ook kwamen de respondenten op verschillende manieren aan informatie. Meerdere respondenten vertellen dat het nieuws werd beïnvloed door de regering van Assad. Doordat mensen gevaar liepen wanneer zij kritiek uitten was het vrijwel onmogelijk om met elkaar te bespreken wat er aan de hand was uit angst om verraden en opgepakt te worden. Eén van de vrouwelijke respondenten vertelt dat zij pas na drie jaar oorlog doorkreeg wat er precies aan de hand was. Andere respondenten geven aan dat zij hun hele leven al moeite hadden met de regering van Assad en juist voelden aankomen dat de spanning zou escaleren:

“Respondent: For me personally I’ve seen it coming like eh, I remember being like maybe six, seven years before that and like this can’t go on. Like the corruption, the way things are going, it felt like something is bursting and about to explode but no one saw that. Everyone you speak to from Syria romanticizes those days as well which is not right because they ruined it all but they weren’t as bad. So, people I don’t know, but yeah, I saw it coming. I saw it coming specially like I remember very clearly. I am not sure why but it’s really rang in my head and I keep remembering it for a long time so when I [onverstaanbaar] there will be a new map for the middle east, something like that. It was, it were like words but it had a big impact for me. I think I saw it coming. Not in the way it happened but it felt like

---

⁵⁸ Crawley en Skleparis, “Refugees, migrants, neither, both”, 58-59.

something is gonna happen.

Interviewer: And what happened in your eyes?

Respondent: What happened in my eyes? [zucht] the government intelligence of the government started, started like eh antagonizing the people based on religion. Like they would go to the Sunni people and start saying like the Alawi and the Christians are beating Sunni people in that area and stuff like that. They would go to the Alawi like, even though the Alawi are supposedly like one unit as the government but still. Eh. Yeah it was and eh sort of eh small videos on Facebook had like a huge impact.

*I see like a soldier speaking very clear accent maybe eh beating eh Sunni women and eh I don't know stuff like that really, this is how I saw it: I saw, I saw someone, I'm not sure whom, creating two equally strong forces. So, and that, and that scenario the eh opposition and the government can keep on fighting. No one was clear victorious which enabled for the complete destruction of Syria like eh, complete destruction of it. Because in Egypt it went for like days before the president ran away and they started whatever. They re-started. But in Syria still going I think, I'm not sure. I don't really follow any kind of news at all. but I think it is still going yeah.*⁵⁹

Waar sommige respondenten de oorlog niet aan zagen komen, beschrijven anderen hoe zij altijd al een gevoel hebben gehad dat er iets niet klopte. Zij hadden veel last van de corruptie en de druk die daarbij kwam kijken. Sommige respondenten kregen hierdoor last van verslavingen of waren al aan het nadenken over migreren.

Alle respondenten beschrijven een moment waarop zij inzagen dat de situatie in Syrië onhoudbaar werd en konden niet anders dan het land verlaten. De manier waarop de respondenten het land verlaten wordt beïnvloed door factoren als gender, woonplaats en sociaaleconomische status. Zo wordt er bij twee vrouwelijke respondenten voor gekozen om hen onder te brengen bij familie terwijl de man de overtocht maakt met een rubberboot. De vrouwen komen later via gezinshereniging met het vliegtuig naar Nederland. De samenloop van omstandigheden die voor doodsb bedreigingen zorgde verschilt onderling. Sommige respondenten doen vele pogingen om via een smokkelaar het land uit te komen, de respondenten met een hogere sociaaleconomische status hebben meer financiële mogelijkheden hiervoor. De respondenten met minder financiële middelen vluchten bijvoorbeeld lopend via de bergen. De respondenten komen tijdens de vlucht op verschillende manieren in nieuwe levensbedreigende situaties terecht. De diversiteit en gelaagdheid wordt bij de respondenten niet zozeer zichtbaar in de motieven om te vertrekken maar meer in de *manier waarop* zij vertrekken.

---

⁵⁹ Citaat respondent 8

De betekenis van de term vluchteling

In de literatuur wordt vooral gefocust op de betekenis van het woord vluchteling die door de ontvangende maatschappij op de term wordt gelegd door de politiek en media. Er ligt weinig focus op wat dit voor de persoon betekent die de term *krijgt* opgelegd. De meeste respondenten erkennen het juridische en/of praktische deel van de term ‘vluchteling’, zij zijn immers vanuit Syrië naar Nederland gevlucht. Verder associëren de respondenten de term vooral met een bepaalde ‘zwakte’ of ‘beperking’. De categorisering heeft dus juridische voordelen maar de identificatie met de term voelt vaak als negatief. De term heeft vanuit een top-down benadering dus voordelen maar het kan vanuit een bottom-up visie een negatief gevoel geven.

Opvallend is dat de meeste respondenten vrij resoluut zijn in hun antwoorden. Een aantal begint zijn of haar antwoord met: ‘Ja natuurlijk!’ of juist een krachtige bewoording als: ‘Absoluut niet’. Het niet spreken van de Nederlandse taal, geen geld hebben, geen huis hebben en in het AZC zitten associëren zij vooral met het ‘vluchteling zijn’. Een aantal van hen is erg trots op de ontwikkelingen die zij hebben doorgemaakt en het zelfstandige leven dat zij hebben. De term vluchteling past dan volgens hen niet meer:

Interviewer: En zie jij jezelf nu als een vluchteling?

Respondent: “Nee daar is geen sprake van. Er is nul sprake van dat ik een vluchteling ben. Natuurlijk kom ik wel dingen tegen zoals dat ik, waar ik moeite mee heb want je woont hier niet zolang en je ontdekt steeds dingen en het wordt moeilijker en moeilijker want je verantwoordelijkheden worden groter en ik kan verder met mijn leven. Straks heb ik een fulltimebaan en moet ik me gedragen als een stabiel iemand in de samenleving en de uitdagingen worden steeds zwaarder zeg maar, maar verder voel ik me, er is geen sprake van dat ik mij een vluchteling voel.”⁶⁰

Een aantal van de respondenten geeft aan dat de term vluchteling niet per definitie problematisch is, maar dat zij het vervelend vinden dat zij het gevoel hebben dat zij anders worden behandeld door de vluchtelingenstatus:

I: Yeah. And do you see yourself as a refugee now?

Respondent: “Eh yeah I struggle with that constantly very much because like eh, there’s a part of that I hate that is always saying, I wasn’t born to be a refugee because it’s really humiliating and the other reason of that part is saying like, it’s a limited time, do the best you can, that part is willing but do I see myself as a refugee? I am a refugee so yeah, I do see myself as a refugee. Another part of my brain is telling me it’s very limited time and you’re gonna drop that label very quickly because I really don’t like it.”

Interviewer: What is humiliating about it?

---

⁶⁰ Citaat respondent 4

Respondent: The first of all, eh, what I see as a constant attitude from others and the pity that comes with it, eh I don't know it's eh, the eh biggest, one of the big problems of it is others refugees that I see, really giving bad reputations. They just wanna sit here and steal money from the government and pay back in no way. And eh I don't know it's eh, as I said before it's my identity is really associated with my ability to talk and to use my words and stuff like that. It's very limited here. That's my problem. If I lived in, if I lived in an English-speaking country I could sure maybe it would be enough for my ego if I could show people that I'm not stupid. I'm not the smartest or anything but I'm not stupid. I don't speak like a 5-year-old kid that can't string more than two sentences together. As happening to me now, that's a fact in my self-confidence or ego. I don't know. I think that's eh... and yeah. I'm not going to say that eh like, it make sense that we are here to do the low entry level jobs but at the same time I wasn't like, I did so much studying in my life to like, my work now is like standing 9 hours just watching spices or stuff like that on a machine like... that's ... I would love to change that. Like months ago, I got an offer from a publishing company. The bestsellers of that company are the pope and Barack Obama, they sent me a contract to be honest.”⁶¹

Naast dat de respondenten soms ongewenst medelijden ervaren, geeft één van de respondenten aan dat hij het vervelend vindt dat mensen regelmatig aan hem vragen wat er met hem is gebeurd. Zodra andere mensen vernemen dat hij uit Syrië komt, wordt hem regelmatig op een directe manier vragen gesteld over hoe hij is gevlucht en wat hij heeft meegemaakt. Hij heeft niet altijd zin om dit verhaal te vertellen. Ook heeft hij het gevoel dat de docent hem anders behandelt uit medelijden. Hij heeft de wens om te zijn zoals de anderen en voelt zich een vluchteling door de manier waarop mensen hem bejegenen. Dit is voor hem een reden om niet in Nederland te willen blijven wonen. Binnen zijn internationale hbo-opleiding merkt hij dat hij wordt behandeld als ieder ander omdat iedereen uit verschillende landen komt.

“Respondent: Ik snap wat mensen voelen of denken. Ik snap waarom ze benieuwd zijn en geïnteresseerd zijn, en ik snap ook hun reactie als ik allemaal dit verhaal vertel. Dan gaan ze reactie geven. Nou deze reactie is gewoon gezond, normaal. Maar ik kan met deze reactie helemaal niet meer leven want ik zie niet mezelf als een weak vluchteling. Holy nee. Geloof mij ik zie andersom. Ik zie mezelf 10x sterker dan heel veel mensen die ik ken. Je moet nooit naar mij naar beneden kijken snap je. Ze zijn gelijk of ik meer maar niet andersom dus het is mijn ego misschien maar goed.”⁶²

De respondenten spreken over de ervaringen met hun eigen identiteit als vluchteling, maar spreken ook over andere Syrische mensen die in Nederland zijn. Eén van de respondenten vertelt dat hij vindt dat andere vluchtelingen zorgen voor

---

⁶¹ Citaat respondent 8

⁶² Citaat respondent 7

een slecht imago omdat zij geld van de overheid stelen en niet bereid zijn om dit terug te betalen. Men vormt dus onderling ook een mening over de identiteit als vluchteling.

Conclusie

Concluderend kan er worden gesteld dat het vluchten voor de meeste respondenten een combinatie van factoren bevat die enerzijds heel gelaagd zijn, en anderzijds vrij simpel. Sommige respondenten geven aan dat er meerdere factoren zijn die geleid hebben tot hun vlucht, zoals het gebukt gaan en de dreiging van het leger van Assad of ISIS, de afbrokkelende infrastructuur en dreiging van geweld. Toch geeft het grootste deel van de respondenten aan dat er een acute situatie is ontstaan die hen met de dood bedreigde. In dit geval maakt de gelaagdheid zoals in de literatuur wordt genoemd niet veel uit, als het erop aankomt moeten de respondenten in acute en levensbedreigende situaties op de vlucht. In dit geval kan er geen onderscheid gemaakt worden tussen economische vluchtelingen of ‘echte’ vluchtelingen zoals in de samenleving vaak wordt geschetst. De gelaagdheid en onderlinge diversiteit wordt vooral zichtbaar in de manier *waarop* mensen vluchten. Deze diversiteit wordt onder andere beïnvloed door gender, het gebied waar mensen uitkomen en financiële mogelijkheden. Wanneer de respondenten het land weten te verlaten worden zij vluchteling genoemd.

De bestaande literatuur beschrijft vooral hoe de term vluchteling als een status werkt om een verblijfsvergunning te krijgen en hoe de maatschappij de term in kan kleuren met een (negatieve)connotatie.⁶³ Uit de interviews komt naar voren dat de term ook een (gekleurde) betekenis heeft voor de respondenten zelf. Wanneer de respondenten een label opgeplakt krijgen, ervaren zij een verdedigingsmechanisme omdat het negatieve associaties oproept. Men accepteert dat de term nu eenmaal bij hen hoort en praktisch gezien zijn gevluchte mensen dan ook vluchtelingen. Toch ervaren zij de speciale aandacht en het medelijden vaak als negatief. Men is trots wanneer men erin slaagt om de taal te leren, een eigen leven op te bouwen en wil dan vaak liever niet meer geassocieerd worden met de term. Naast dat de ontvangende maatschappij een bepaalde waarde geeft aan de term, geven de gevluchte mensen hier dus zelf ook een waarde aan.

---

⁶³ Crawley en Skleparis, “Refugees, migrants, neither, both”, 48-50.

Identiteit en de hedendaagse betekenis van het verleden

De beschrijving van het wetenschappelijk debat laat zien dat de vorming van een (nationale) identiteit onderzocht kan worden aan de hand van symbolische factoren waarmee respondenten zichzelf identificeren. In dit hoofdstuk wordt een reconstructie gemaakt van de manier waarop de respondenten zich identificeren met Syrië en Nederland en wat dit voor hen betekent in het heden. Op deze manier wordt zichtbaar hoe de respondenten zichzelf zien. Omdat Syrië grote diversiteit kent in cultuur en religie⁶⁴, is het interessant om te onderzoeken op welke vlakken de identificatie zichtbaar wordt en waarin de diversiteit zichtbaar is.

Associaties met identiteit

Een aantal van de respondenten geeft aan dat zij zich Nederlands voelen, een aantal respondenten voelt zich expliciet Syrisch en een aantal respondenten associeert zichzelf met een ‘internationale identiteit’ of met een ‘half Syrisch en half Nederlandse’ identiteit. De meeste respondenten associëren de Syrische identiteit met de warmte en openheid in de cultuur. Men geeft aan dat het in Syrië makkelijker is om zomaar bij de burens binnen te lopen en om hulp te vragen, dat men afspraken niet hoeft te plannen in de agenda en dat men behulpzaam is. Dit voelt voor alle respondenten als een gemis. In Nederland merken zij vaker ‘voor een dichte deur’ te staan en vinden zij het lastig dat alle afspraken weken vooruit moeten worden gepland. De Nederlandse identiteit wordt vaak geassocieerd met het hebben van een baan, een huis, en vooral het spreken van de taal. Ook geven veel respondenten aan dat zij een positieve associatie hebben bij de (godsdienst)vrijheid in Nederland en het feit dat men vrijheid van meningsuiting heeft.

Slechts één respondent geeft aan dat hij zich niet associeert met een Syrische óf Nederlandse identiteit maar meer met een internationale identiteit:

“Interviewer: Ja. En voel jij je Nederlands nu? Ben jij Nederlander?”

Respondent: Nee. Nee sowieso niet. Nee en ik ben ook geen Syrisch maar ik ben een hele internationale mix. Ik ben mijzelf. Laat ik dat wel. Kijk, wat ik bijvoorbeeld van Nederlands knap vind is altijd op tijd, ik werd gek in Syrië man, want niemand kwam op tijd. Ik stond mijn halve leven gewoon op straat op iemand wachten en zijn direct, daar hou ik van. Want iedereen vond mij onbeschoft in Syrië want ik was super direct in die tijd. Wou geen tijd verspillen. Dus dat vind ik knap dat zo ben ik Nederlands in die twee dingen maar verder helemaal niet, ik ben super

---

⁶⁴ Verdiepende literatuur over de diversiteit in Syrië:

Cleveland, William L. en Martin Bunton. *A history of the modern Middle East*. (New York: Routledge, 2019).

sociaal, super warm en altijd [maakt geluid] dus ja gewoon een mix tussen Syrië en international en Nederlander.”⁶⁵

Een andere respondent vertelt:

Respondent: “Uhuh. Well it’s a tough question because as a person, as a human being you are still searching to ask the main question of who I am in the first place. Then it is more complicated: Am I Dutch, Am I Syrian more? Who am I? I can say that my feelings are attached to this country because I accomplished a lot in it and eh yes it was the hardest way but still you eventually reach your goals so it’s fine by me. And the other part is that my roots are Syrian and I love my country so I think I’m in between. I feel like both Syrian and Dutch.”⁶⁶

De respondent maakt een interessant punt door te stellen dat het überhaupt lastig is om te kunnen weten wat je identiteit precies is. Hierin wordt zichtbaar dat existentiële levensvragen en zelfidentificatie met elkaar overlappen. Door de existentiële levensvragen over wie de respondent überhaupt is wordt het uitdagend om zelfidentificatie te vormen met de omgeving.

Ghorashi omschrijft de complexiteit van het vormen van één culturele identiteit omdat dit vaak subjectief wordt gevormd.⁶⁷ Het feit dat migranten vanuit eenzelfde land komen, zegt nog niet veel over de associaties die men ermee heeft en met welke delen van de geschiedenis en de cultuur een migrant zichzelf verbindt. De associaties die de respondenten maken hebben veel te maken met de eetcultuur en de sociale omgang. Bovendien vertelt een aantal respondenten dat de onderlinge spanningen meer voelbaar werden in het AZC. Hier kwamen ineens allerlei Syrische mensen vanuit verschillende gebieden samen op één centrale plek. Sommige respondenten vertellen dat zij het door de spanningen lastig vinden om over de tijd in Syrië te praten. Onderwerpen liggen gevoelig en kunnen zorgen voor conflict. Tijdens de interviews komt er soms kritiek op andere Syriërs naar boven. Zo vinden sommige respondenten het jammer dat mensen extremer worden in religie als zij in Nederland zijn en andere respondenten vinden het juist jammer dat zij andere Syriërs het geloof zien verlaten.

Ghorashi stelt in haar onderzoek dat mensen in een nieuw vestigingsland een eigen interpretatie ontwikkelen van het verleden in het land van herkomst.⁶⁸ Migrantenvormen dus een ‘nieuw verleden’. De factoren die betekenis hebben voor de migrant worden sterker en vormen een basis.

---

⁶⁵ Citaat respondent 7

⁶⁶ Citaat respondent 5

⁶⁷ Ghorashi, “How dual is transnational identity? A debate on dual positioning of diaspora organizations”, 229.

⁶⁸ Ibid, 330.

In het geval van de groep Syrische respondenten komt er nog een belangrijke factor tussen, namelijk het vluchten voor de oorlog. De respondenten komen allemaal uit Syrië, hebben allemaal de oorlog meegemaakt en zijn uiteindelijk allemaal in Nederland terechtgekomen in een cohort van ongeveer vijf jaar. Naast de culturele verschillen, komt de identiteit als vluchteling ook als een gedeeld verhaal naar boven. De gelaagdheid in de identiteitsvorming zoals Ghorashi stelt, is ook toepasbaar op de identiteit als vluchteling. Doordat de respondenten uit verschillende steden komen met verschillende culturen en verschillende vormen van macht die in de plaats van herkomst speelden, geven de respondenten een symbolische betekenis aan de situaties die zich hebben voorgedaan en vormen hiermee een nieuw beeld in het heden. De groepering waar men toebehoorde had invloed op de manier waarop men werd behandeld door verschillende machtsgroepen.

“Respondent: Ze werden altijd gek daarvan. Kijk, in Syrië was het zo. Was echt letterlijk zo. Dus je had drie sekte zeg maar. Religie sekte zeg maar. Alawi, Assad dus. Soenna, moslim en christelijke mensen. Wij hadden het niet erg eerlijk zeggen, ik had heel veel geluk in mijn leven omdat ik alleen maar christelijk ben dus iemand ziet mij, wilt mij oppakken maar toen zag hij dat ik christelijk ben, dus hij liet mij met rust. Dat gebeurde eigenlijk heel vaak. Ik verschrikkelijk maar ik had geluk daarmee zeg maar. Eh dus ze wilden helemaal niet dat ik demonstreer want alle christelijke mensen waren soort van stil dus quiet maar ook met Bashar al-Assad want hij is de sterkste zeg maar. Dus zijn minority, dus 10% van de hele population dus we mogen eigenlijk niks zeggen want zijn minority. Maar ik vond niet zo want ik was van “Nee nee ik ga wel iets zeggen” want als het wel is dan ja de Alawi willen altijd alles kapot maken jonge. Ik vond verschrikkelijk ja omdat jij echt power heeft ga je zo doen dus ik zal altijd de weak part dus eh ja.”⁶⁹

Eenmaal in het AZC, bleek dat de culturele verschillen gevoelig kunnen liggen. Door de grote onderlinge diversiteit in cultuur en religie zien sommige respondenten tijdens hun reis pas welke mensen er nog meer in het land woonden:

Respondent: “Heel veel. Heel veel. Alle soorten van mensen. Ik vroeg me altijd eigenlijk af want ik vond superraar. Zijn die mensen ook uit Syrië? Want ik heb zulke mensen nooit gezien in mijn leven. Maar ik woonde aan de kust en Syrië is heel groot hoor dus ik ben niet overal geweest. Alleen Damascus en Aleppo. En ik vond de soort van mensen echt raar. Echt ja desert mensen, mensen die ik nooit in mijn leven heb gezien. Ik kon zien dat ze ook uit Syrië kwamen net als ik. Maar goed. Iedereen heeft zijn eigen ding.”⁷⁰

Alle respondenten associëren de Syrische cultuur met de openheid en warmte waarmee men elkaar ontving in Syrië. Men noemt regelmatig hoe fijn het was om

---

⁶⁹ Citaat respondent 7

⁷⁰ Respondent 7

niet te hoeven af te spreken met elkaar, maar dat iedereen gewoon zomaar bij elkaar binnen mocht lopen om even iets te lenen of samen te eten of hulp te vragen. Ook wordt de Syrische eetcultuur regelmatig genoemd. Eén van de respondenten vond het opvallend dat mensen in Nederland regelmatig met overspannenheid kampen. Hij denkt dat dat komt omdat Nederlanders individualistischer leven. In Syrië was het volgens hem heel normaal om taken uit handen te geven en het leven samen te dragen. Hij vindt het dan ook vervelend voor de Nederlanders dat zij alles alleen moeten doen. Alle respondenten noemen dat de Nederlandse bevolking door hen wat meer als ‘gesloten’ wordt ervaren. Sommige respondenten noemen het onderlinge contact een ‘ongemak’ of afstandelijk. Het valt hen op dat men de hele week strak heeft volgepland en om zes uur naar huis gaat om te eten, men gaat slapen en daarna weer aan het werk. In Syrië was het sociale leven actiever.

Ondanks de openheid noemt een aantal respondenten dat men elkaar sterk veroordeelde binnen de eigen culturele groepen. Het was vaak belangrijk om niet af te wijken van de sociale (en religieuze) norm. Wanneer iemand qua uiterlijk of gedrag van de norm afweek werd er over hen gesproken. Dit werd vaak als negatief ervaren. Enerzijds vertellen de respondenten dus unaniem over de openheid van de cultuur, maar anderzijds over de sociale druk. Wellicht hebben de respondenten die zich niet in hun eigen ‘zuil’ thuis voelden deze druk als heftiger ervaren dan wanneer iemand aansluiting voelde. Ook kan de (ondergeschikte) positie van de vrouw ten opzichte van de man druk geven.

“Respondent: Jazeker. Ik vind dat de Syrische cultuur opgebouwd is op basis van religie. En religie is een heel mooi begrip maar het wordt in de Middle East extremer toegepast. En wanneer het extremer toegepast wordt, wordt de cultuur extremer. Je bent niet vrij om jezelf te zijn en met je mening vrij te zijn. Nadat ik naar Nederland ben gekomen geloof ik dat iedereen anders is en iedereen heeft een andere mening en dat moet ook kunnen want als iedereen hetzelfde mening heeft dan kunnen we nooit verder en als we elkaar niet begrijpen en respecteren kunnen we moeilijk met elkaar omgaan. En daar ben ik dus hiertegen met de Syrische cultuur is dat er geen vrijheid is, je mag niet doen wat je eigenlijk wil die anders is dan wat de rest doet. Je moet altijd volgen en als je niet volgt dan ben je slecht bezig. En als je een mening hebt waar mensen tegen zijn dan heb je een slecht mening. Niet dat jouw mening telt zeg maar, daarom is ergens wel, wil ik die cultuur niet dragen de hele tijd want ik respecteer mensen en ik hou van de andere mensens mening en dan zie en hoor je andere perspectieven. Zo gaat het leven, iedereen ook heeft omstandigheden of dingen meegemaakt en daardoor is die gevormd en daardoor heeft iedereen eigen perspectief en kijk naar het leven, dus als ik op zo’n manier kijk is het onmogelijk dat jij naar het leven op zo’n manier kijkt. Wat ik heb meegemaakt heb jij niet meegemaakt.”⁷¹

---

⁷¹ Citaat respondent 4

Eén van de respondenten vertelt dat zij in Nederland instructies kreeg van andere Syrische mensen hoe zij zich in Nederland moest gedragen. Zij vertelden haar dat het hier niet zou worden geaccepteerd als zij geen hand wilde geven aan een man of als zij over haar geloof zou praten. Zelf heeft zij ervaren dat de meeste Nederlanders dit helemaal niet raar vinden en vindt zij het juist fijn dat zij haar geloof hier openlijk kan vormgeven zoals zij dat wil.

De respondenten krijgen te maken met cultuurverschillen en vormen van leven die zij niet altijd gewend zijn. Eén van de respondenten was tijdens het interview in verwachting van haar eerste kind. Tijdens het interview werd haar gevraagd of zij bewust bezig was met hoe zij cultuur en traditie wilde overbrengen op haar kind. Zij vertelde dat zij zich zorgen maakte over de verschillen in normen en waarden die niet altijd overeenkomen met haar islamitische achtergrond. Zij wil ervoor waken dat haar kind hierdoor beïnvloed gaat worden, vooral als het bijna volwassen zou zijn. Toen haar de vraag werd gesteld of zij voorbeelden kon noemen van de Nederlandse cultuur die zij opvallend of raar vond vertelde zij:

“Respondent: Mijn god [lacht] heel veel dingen. Ja gewoon moet jij ja zo dit zijn Nederlanders, dit doen ze [lacht]. Ja rare dingen eh, die heb ik sowieso niet gezien in mijn land dat eh, twee vrouwen kan trouwen, twee mannen kan trouwen, of een feestjedag voor mensen die kunnen niet zeggen als het als hij is man of vrouw. Dit soort dingen waren echt een beetje raar ehm ja snap ik niet waarom [lacht] ja ik weet je niemand zegt tegen jou of legt tegen jou uit ja het loopt zo. Gewoon. Zo. Eh ja die eentje van de rare dingen [lacht].”⁷²

Onderwerpen zoals homoseksualiteit en genderdysforie waren niet openlijk aanwezig in Syrië. Ook waren ze niet sociaal geaccepteerd. De respondent vertelt dat zij in goed contact met een Nederlands gezin stond waaraan zij vragen kon stellen om bepaalde culturele aspecten van Nederland uit te leggen. Ze accepteert dat mensen ‘rare dingen’ doen en dat dat bij Nederland hoort, maar ze wil liever wel dat haar kind zal snappen dat dit niet goed is.

---

⁷² Citaat respondent 6

Een gedeeld kantelpunt in de geschiedenis

De respondenten noemen niet enkel symbolische factoren waarmee zij zich identificeren als Syrisch of Nederlands maar refereren ook naar een bepaalde gebeurtenis tijdens de oorlog in Syrië. Ondanks dat de respondenten uit verschillende gebieden van Syrië komen valt het op dat deze specifieke gebeurtenis op deze specifieke plek door meerdere respondenten wordt genoemd. De gebeurtenis lijkt van symbolische waarde voor de respondenten die een betekenis heeft in het heden.

De respondenten vertellen dat er in 2011 een groepje kinderen in de Syrische stad Daraa een graffiti op de muur maakten met een kritische boodschap over Assad. De kinderen werden opgepakt en gemarteld. Dit riep veel weerstand op en mensen trokken de straat op om te demonstreren. Het was de druppel die de emmer deed overlopen. Deze gebeurtenissen worden bevestigd via verschillende nieuwsbronnen.⁷³ Omdat het verhaal in de internationale media werd opgepikt heeft de gebeurtenis niet alleen een symbolische waarde voor de mensen uit Syrië, maar lijkt het een globaal symbool voor de start van de opstanden. Het verhaal kan dus als middel worden gebruikt om betekenis te verlenen aan de complexe veelheid aan gebeurtenissen in Syrië.

“Ja mochten nooit iets praten over de politiek, we mochten onze mening niet uiten, eh heel veel mensen eh ja die werden ontvoerd, ze vragen geld voor eh je wordt eh gewoon eh van de straat gepakt en meegenomen naar een onbekende plaats dus mensen waren gewoon het zat. En toen hoorden wij in 2011 dat mensen zouden gaan protesteren tegen de oneerlijkheid. Want kinderen werden ook ontvoerd dus mensen gingen de straat op om te protesteren. En wat het leger werd meteen op straat gezet, wat hebben ze gedaan? Ze hebben de kinderen gepakt. Ja kinderen zijn gewoon onschuldig. Ze hebben kinderen gepakt van mensen en meegenomen naar onbekende plaatsen. Onbekende plaatsen. En daar werden de nagels eraf gehaald van de kinderen en weggestuurd naar hun ouders.”⁷⁴

De respondenten refereren los van elkaar vaak naar hetzelfde verhaal, namelijk een groep kinderen die iets tegen de president deden en slecht werden behandeld. Toch komen er verschillende versies van het verhaal terug:

“Respondent: Het verhaal is, dit gebeurt in groep van kleine kinderen eh ze gingen iets tegen de president en eh toen ik kwam zeg maar de docenten en begonnen met

---

⁷³ Alrifai A. Oula, Aaron Y. Zelin, “Protests in Daraa, Syria Undermine Assad’s Narrative of Victory,” *The Washington Institute for Near East Policy*, 2 april, 2021. (Geraadpleegd op 13-06-2022) <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/protests-daraa-syria-undermine-assads-narrative-victory> (geraadpleegd op 13-06-2022).

Sterling, Joe, “Daraa: The spark that lit the Syrian flame”, *CNN*, 1 maart, 2012. <https://edition.cnn.com/2012/03/01/world/meast/syria-crisis-beginnings/index.html> (geraadpleegd op 13-06-2022)

⁷⁴ Citaat respondent 3

de eh hoe kan ik zeggen. Begonnen, toen, iets niet netjes tegen de kinderen. En eh toen de kinderen kwamen terug naar hun huizen en vertelden hun ouders wat gebeurt, ja hier begint de mensen gaan naar buiten en ja hun zeggen niet goeie dingen tegen de zeg maar de regering de president en begint eigenlijk zo. Het begon een plekje, het is ook in maar niet in het bijna naast de hoofdstad.”⁷⁵

“Met demonstratie mensen willen gewoon hun eigen mening uiten. Hier gebeurt wel eens maar de leger gaat niet naar mensen schieten want dat is niet eh menselijk. Maar bij ons was het niet menselijk. En zij gingen mensen dood maken en hoe is begonnen, je hebt een stad die heet: Daraa en Daara is een stad, daar is begonnen eigenlijk. Er zijn een paar kinderen die hoorden op het nieuws ‘Vrijheid vrijheid, mensen willen vrijheid’. Dus die zijn kinderen, die denken niet eens na ook, ze gingen bij de muur gewoon schrijven: ‘Wij willen vrijheid’. De politie willen weten wie heeft het gewoon op de muur zeg maar geschreven. Zij hebben de kinderen gepakt en zij hebben vinger af af eh gesnijd gesnijden. Hoe noem je dat? Ze hebben afgesnijden en sindsdien gingen mensen veel steden demonstreren om vrijheid te hebben omdat wat er in Daara gebeurt, wij accepteren dat niet. En als ik naar Assad kijk dan zie ik heel slechte voorbeeld.”⁷⁶

Naast dat de respondenten een gedeelde set aan symbolische gebeurtenissen of gevoelens delen, zijn er ook verschillen. Een aantal van de respondenten geeft aan dat een oorlog onvermijdelijk was. De spanning die men onderling voelde en onder de druk van de overheid begonnen op te lopen. Andere respondenten vertellen dat zij de oorlog niet aan zagen komen en dat zij verbaasd waren dat een land als Syrië in een oorlog zou belanden. Ook verschillen sommige respondenten van mening als het gaat om de opzet van de gebeurtenissen. Twee respondenten vertellen dat zij ervan overtuigd zijn dat de gebeurtenissen in Syrië een samenzwering zijn. Zo is een van de respondenten vrij uitgesproken over het feit dat hij ervan overtuigd is dat ISIS is gecreëerd door Assad zelf als afleiding:

“Respondent: Nee. Nee. Nee. Rusland steunt hen, Iran steunt hen, Hezbollah steunt hen, China steunt hen en ze hebben IS gemaakt. Assad heeft IS gemaakt. Eigenlijk met hulp van Amerika. Dat weten weinig mensen maar als je echt het nieuws volgt en je weet wat er allemaal aan de hand is dan weet je wat IS echt is. IS is een afkorting van Islamitische Staat. En zij hebben een zwart vlag, islamitische vlag, maar als je goed kijkt wat doet IS daar? Ze vermoorden mensen, ze vermoorden mensen, en wie? De moslims. Ze hebben niks te maken met de islam maar hun zijn gemaakt zodat ze een zwart beeld geven aan de hele wereld van goh, kijk wat moslims doen, wij zijn gevaarlijk. Net als Al-Qaida. Net als die Taliban en dit soort eh gevaarlijke terroristische eh partijen zeg maar. En zodat ook Amerika een reden heeft om naar Syrië te gaan om daar te vechten maar achteraf pakt zij de aardolie daar en dat is de bedoeling hiervan.

---

⁷⁵ Citaat respondent 6

⁷⁶ Citaat respondent 1

En al die landen willen een aandeel krijgen van Syrië. Kijk bijvoorbeeld wat Rusland nu heeft⁷⁷, die heeft de hele kust bezet. En die kust bezit gas en aardolie. En zij die zitten daar nu, die hebben een contract getekend voor 1,5 eeuw, kun je nagaan. 1,5 eeuw. Heel veel aardolie onder Syrië zegt ik hardop, er is een heel grote zee van aardolie. |

Interviewer: Ja, dus als ik jou goed begrijp dan vertel jij dat IS eigenlijk een soort afleiding is?

“Respondent: Precies! Heb jij het afgelopen eh twee jaar naar het nieuws gekeken en misschien heb jij gehoord dat Amerika kon IS weggagen richting Irak. Oké. Jullie waren daar al jaren aan het vechten tegen IS. IS is niet een groot partij. Het zijn een paar honderden mensen. Oké na jaren zeggen ze: wij hebben IS terug kunnen jagen richting Irak. Oké, maar waarom hebben zij niet doodgemaakt? Waarom weggejaagd met al die vliegtuigen al die he? En ze hebben onschuldige mensen doodgemaakt he? Serieus. En uiteindelijk zeggen ze we hebben IS terug kunnen jagen. Oh wat mooi en de mensen zijn blij en zo en vinden fantastisch, maar denk gewoon even na. Gebruik je hersenen. Gebruik je ogen. Doe je ogen open. Terugjagen is beter of dood maken is beter? Het zijn gewoon terroristen. Maak ze maar dood. En niet terugjagen. Dat is niet goed.”⁷⁸

Opvallend is dat de respondent zegt “Jullie waren daar al jaren aan het vechten”. De rol van het westen tegenover andere landen lijkt een rol te spelen in zijn manier van verwoorden. Meerdere respondenten leggen de geopolitieke complexiteit uit van de oorlog en de rol van andere continenten die zich in de situatie hebben gemengd. Ook vertellen meerdere respondenten over de rol van (sociale) media. Zo vertelt een respondent dat Facebook nooit was toegestaan in Syrië, tot twee weken voordat de oorlog uitbrak. Zij zagen dagelijks filmpjes van geweldplegingen die zorgden voor opruiing. Waar sommige respondenten probeerden aan nieuws te komen via Facebook en televisie, vertellen andere respondenten dat zij dit bewust niet keken omdat zij voelden dat het nieuws werd gemanipuleerd door de overheid. Men probeerde onderling aan betrouwbare informatie te komen.

De manier waarop men de gebeurtenissen reconstrueert en een beeld van de oorlog vormt, kan dus ook onderzocht worden aan de hand van een set met symbolische waarden. Waar de ene respondent zich meer richt op de rol van Assad en ISIS, richt de andere respondent zich meer op persoonlijke ervaringen met de overheid. Twee van de vrouwelijke respondenten vertellen hoe de marginale positie als vrouw in Syrië heeft gezorgd voor een onhoudbare situatie. Doordat het bijna niet mogelijk was om toegang te krijgen tot neutrale nieuwsberichten en het strafbaar was om openlijk kritisch over de overheid te spreken, zorgt dit ervoor dat de context van de gebeurtenissen subjectief worden ingevuld. Iedere respondent heeft zelf overwegingen moeten maken in welk nieuws betrouwbaar was en beleefde de gebeurtenissen vanuit een andere culturele context. Dit zorgt ervoor dat

---

⁷⁷ Het interview vond plaats voordat de oorlog in Oekraïne plaatsvond

⁷⁸ Citaat respondent 3

de manier waarop men naar de tijd in Syrië terugkijkt kan verschillen. Een oorlogssituatie kan dus van invloed zijn op de identificatie met culturele symbolen. Enerzijds breken geweld, arrestaties, bommen en sociale media bepaalde symbolen af, anderzijds creëert het nieuwe symbolen waar mensen zich mee kunnen identificeren.

Conclusie

Wanneer de theorie van Ghorashi wordt toegepast op de groep mensen uit Syrië in dit onderzoek, zou je kunnen stellen dat de gedeelde waarden die de respondenten uit het verleden meenemen overwegend worden verleend aan de sociale structuur. De sociale warmte en openheid associëren de respondenten als typisch voor de Syrische cultuur, tegelijkertijd vertellen alle respondenten dat precies deze sociale structuur een factor is waar zij vaak gebukt onder gingen in Syrië. Wellicht paste de ene respondent beter in de eigen ‘zuil’ dan de ander waardoor de ene respondent hier meer hinder van heeft ervaren dan de ander. Hetzelfde geldt voor de structuren in Nederland. Enerzijds ervaren de respondenten Nederland als een gesloten land, anderzijds lucht het veel respondenten op dat er in Nederland vrijheid van meningsuiting en van godsdienst is. Het is duidelijk dat de warme samenleving voor de respondenten een gedeelde waarde is die het Syrische burgerschap een betekenis geeft en waar de respondenten met een warm gevoel op terugkijken. Het feit dat Nederlanders vrij gestructureerd leven en veel met een agenda werken (ook wat betreft sociale contacten) contrasteert met de vrije manier waarop mensen in Syrië contacten onderhielden. Door dit contrast kan deze waarde belangrijker worden voor de respondenten. De respondenten lijken geen gevoel van één loyaliteit te hebben naar Nederland óf Syrië. Dit bevestigt het punt van Ghorashi. De respondenten zijn genuanceerd en benoemen regelmatig dat zij zich deels Syrisch en deels Nederlands voelen. Tegelijkertijd lijken de respondenten vrij eenduidige symbolen te delen als het gaat om de identificatie met Syrië en Nederland.

De associatie met vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van religie kan voor de respondenten een belangrijke symbolische factor worden omdat men gevlucht is uit een land dat veel onderdrukking kent en segregatie. Door in Nederland te wonen maakt men kennis met een maatschappij waarin religie tot de privésfeer behoort en waarin vrijheid van meningsuiting een belangrijke waarde heeft. De symbolen die respondenten aandragen kunnen mogelijk worden beïnvloed door het feit dat deze contrasteren met het land van herkomst. Mogelijk zouden er andere symbolen belangrijker worden wanneer de groep respondenten in een ander land met andere structuren was gevestigd. Zo stelt Fenella Fleischmann in haar artikel *“Researching religion and migration 20 years after 9/11”* dat de manier waarop de staat is ingericht (zoals de scheiding van kerk -en staat in Frankrijk) van

invloed is op de manier waarop men integreert en vorm kan geven aan religie.⁷⁹ Dit zorgt mogelijk voor andere associaties.

Doordat het vrijwel onmogelijk was om in oorlogstijd aan betrouwbare en objectieve informatie te komen is de context van de gebeurtenissen subjectief. De overtuigingen en associaties zijn dus ook subjectief. De betekenis die de respondenten aan het vluchten geven verschilt dus onderling. In het geval van oorlog en in de tijd van sociale media wordt deze subjectiviteit belangrijker.⁸⁰ Het is voor veel van de respondenten lastig om met andere Syrische burgers te spreken over de tijd in Syrië omdat men merkt dat de ervaringen en meningen ver uit elkaar kunnen liggen. Ondanks dat de respondenten de warmte in sociale contacten als identiteit lijken te delen, is het lastig om één Syrische identiteit vast te stellen. De identificatie met de Nederlandse identiteit associëren de respondenten meer met het spreken van de taal en het meedoen in de maatschappij.

De theorie van Ghorashi helpt om een reconstructie maken van de associaties en identificatie met de verschillende nationaliteiten van de respondenten. De manier waarop de respondent een identiteit vormt is subjectief en gelaagd. In het huidige tijdperk is deze subjectiviteit en gelaagdheid extra aanwezig omdat de rol van (sociale)media zorgt voor gefragmenteerde informatievoorziening en dus heeft men verschillende ideeën over wat er precies is gebeurd en wie daarvoor verantwoordelijk is. De rol van (sociale) media was minder dominant aanwezig in de tijd dat Ghorashi haar artikel schreef. Doordat de respondenten een derde identificatiefactor erbij krijgen, namelijk de identiteit als vluchteling, kunnen andere thema's belangrijk worden zoals vrijheid van meningsuiting en de manier waarop de dingen geregeld zijn in het nieuwe vestigingsland. De component van oorlog kan dus invloed hebben op de identificatie met een (nationale)identiteit waardoor de respondenten uitgedaagd worden om zich vanuit een ander perspectief te verhouden tot de nieuwe omgeving.

---

⁷⁹ Fenella Fleischmann. "Researching Religion and Migration 20 Years After '9/11': Taking Stock and Looking Ahead." *Zeitschrift Für Religion, Gesellschaft Und Politik* (maart 2022): 4.

⁸⁰ Verdiepende informatie over de complexe rol die (sociale)media heeft gespeeld tijdens de Arabische lente:

Saba Bebawi en Diana Bossio. *Social Media and the Politics of Reportage: The 'Arab Spring'* (New York: Palgrave Macmillan, 2014).

Religie, trauma en existentiële bedreiging

Uit de vorige hoofdstukken is naar voren gekomen dat het waardevol is om migratie te onderzoeken in context van religie omdat religie een rol kan spelen in het gevoel van mobiliteit en het omgaan met existentiële bedreiging.

In het geval van de respondenten uit Syrië is het evident dat existentiële bedreiging een motief was om te vertrekken uit Syrië, het land verkeerde immers in oorlog. Vaak hebben de respondenten traumatische gebeurtenissen meegemaakt. In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe religie, existentiële bedreiging en trauma van invloed kunnen zijn op het gevoel van mobiliteit van een gedwongen migrant en de manier waarop de respondent keuzes heeft gemaakt. Aan de hand van het concept 'existential mobility' wordt er onderzocht op welke vlakken de respondenten een gevoel van beknelling of juist van (existentiële) mobiliteit ontwikkelden en welke rol religie hierin speelt.

Het gevoel van beknelling

Alle respondenten hebben in meerdere of mindere mate te maken gekregen met dreiging en levensbedreigende situaties. Men kwam vast te zitten door fysieke en mentale druk. De manier waarop de respondenten met beknelling te maken kregen verschilt onderling:

Een aantal respondenten vertelt dat zij zijn gevlucht voor het leger van Assad. Doordat zij deelnamen aan demonstraties of opgepakt werden raakten zij in beknellende situaties. Ook moeten respondenten vluchten omdat zij de dienstplicht willen ontwijken.

Eén van de respondenten vertelt dat hij regelmatig vormen van extreem geweld heeft gezien in zijn omgeving. Hij vertelt tijdens het interview over een aantal traumatische gebeurtenissen die hij heeft meegemaakt:

“Respondent: Ja ja ja. Nou we zagen ook heel rare dingen eigenlijk want eh het is echt een grote oorlog, het leger heeft obstakels neergezet tussen de straten. Ze hebben de straten afgezet en ze waren allemaal bewapend dus als iemand de vuilniszak wilde gooien buiten, we hebben geen eigen klike's, containers, maar wel een container die buiten neerzet zeg maar, en iedereen, de hele wijk de vuilniszakken in deze container. We zagen dat bijvoorbeeld een man met zijn zoontje die gingen gewoon de vuilniszak in de klike te doen, gooien, en toen werd hij gewoon eh neergeschoten, in zijn benen, daarna in zijn handen, gewoon langzaam martelen snap je? En de zoon keek gewoon verschrikkelijk naar die toestand en de zoon werd ook vermoord en uiteindelijk ja, dan zijn ze klaar die soldaten. Dan schieten ze die mensen hier [wijst plek aan] neer in zijn hoofd. Dan zijn ze dood en uiteindelijk komt een busje met vuilniszakken, blauwe vuilniszakken. Ze doen jou in de vuilniszak en ook met tie-wraps of touwtjes, en natuurlijk dan hebben de mensen heel veel bloed, heel veel bloed in de straat. Je ziet heel veel

bloed. Dan worden de mensen opgeruimd door die bus en dan komt de brandweer, de brandweer komt om de straat te ontsmetten.

Interviewer: En jij zag dat dus?

Respondent: Dat zag ik, dat zagen alle kinderen, dat zag alle mensen. Alle mensen.

We zagen ook vliegtuigen...

[Praten onverstaanbaar door elkaar]

Respondent: Sorry?

Interviewer: Hoe voelde jij je toen?

Respondent: Vreselijk! Ik ging helemaal kapot. Ja ik ging echt helemaal kapot. Ik kan... ik... ik... ik kan gewoon niet tegen de oneerlijkheid. Ik ging helemaal kapot. Maar het ergste is dat je niks kan zeggen. Niks kan doen. Helemaal niks. Helemaal niks. Je kunt helemaal niks doen. Dat is het ergste.”⁸¹

Interessant is dat de respondent in het laatste gedeelte vertelt dat hij heeft ervaren dat het ergste aan de situatie was dat je niets kunt doen. Dit is typerend voor wat Ghassan Hage met ‘beknelling’ bedoelt. De respondent stond onder grote angst en dreiging en kreeg een gevoel van beknelling door het extreme geweld dat het leger toepaste op de bevolking en had geen agency om iets aan de situatie te kunnen veranderen. Het feit dat de respondent op geen enkele manier meer vooruitkwam zorgde voor een existentieel breekpunt en trauma.

Een andere respondent woonde in Deir-ez Zor, een grote stad in Oost Syrië waar ISIS de macht had. Zij vertelt dat vooral de overheersing van ISIS ervoor zorgde dat zij en haar man dermate in beknelling kwamen dat zij niet meer in hun woonplaats konden blijven:

“Respondent: ISIS. Ja. Dan ISIS kwam naar mijn stad so heel moeilijk. Altijd eh dood en de mensen of eh dood en niet eh begraven, de mensen of klein zegt: “Misschien mensen dood, drie dagen niet begraven.” Alleen voor centrum of niet moeilijk. Mijn man hier werk en hier ... één moment [pakt vertaal app van telefoon] duizeligheid.

Interviewer: Ja.

Respondent: So altijd mensen hier dood. So mijn man altijd bang of eh depressief of eh so in mijn stad niet goed. De stad voor Al-Assad wij kun niet gaan. De ISIS altijd moeilijk straf, straf. So altijd bang. Als we slapen [doet schoten na] als ik mijn oog uit zo [maakt beweging van oog dat zichtbaar is] [maakt geluid van schoten] so altijd niet, soms ik vergeet voor, is moeilijk altijd voor mijn oog. Dus altijd soms alleen voor kijk, nee. Kwam. En dan politie of wat deze, wat voor straf. Eh als hoge schoen, nee. Kan niet, als mijn hand voor betaal [beeldt uit dat hand zichtbaar is]. Nee. Heel moeilijk. Als mijn man misschien scheren, de nee. Kwam. Voor straf. Alle ding straf straf straf. Hier heel oorlog de Amerika, Russia, Iran, Syrië ja. Oorlog mijn stad want ISIS. Ja. So, altijd [doet geluid van bommen na] ik slapen [doet geluid van bommen na]. Huis kapot. Alles. Hier we kan niet werken, we kan... 3

---

⁸¹ Citaat respondent 3

jaar ik ga niet naar school, niet school in Syrië. Kinderen thuis. Leraar thuis. Kan niet. De school eh voor ISIS. Voor mensen ISIS. Misschien voor eh, 1 minuut. [Pakt vertaal app]. Soldaten?”⁸²

Naast dat de respondent vreesde voor bommen, vertelt zij dat zij en haar man angstig waren voor de straffen die ISIS uitdeelde wanneer zij zich niet gedroegen zoals hen werd opgedragen. Ook vertelt zij dat ze niet kon werken, de kinderen niet naar school konden en dat het huis kapot was. Er is dus een gecombineerde set aan redenen die ervoor zorgde dat de situatie onhoudbaar werd waardoor haar man op de vlucht is geslagen en zij zelf naar familie in Turkije is gevlucht totdat haar man een huis vond in Nederland.

Ondanks dat de respondenten uit Syrië weg zijn gekomen, betekende dit niet dat de zorgen en de beknellende situaties ophielden. De respondenten waren weliswaar weg uit het oorlogsgebied, maar kwamen voor nieuwe uitdagingen te staan. Zo vluchtte een van de respondenten naar Egypte, vond daar een goede baan en was daar aan het werk. Toch kreeg zij opnieuw een gevoel van beknelling omdat haar kinderen in Libanon verbleven bij de vader en zij mocht geen contact met hen hebben. Volgens de respondent was het in Egypte vrijwel onmogelijk als vrouw om tegen de Sharia in te procederen. Daarom koos zij ervoor om de oversteek te gaan maken via een smokkelaar en naar Nederland te vluchten omdat zij in Nederland betere kansen zag om een rechtszaak tegen de vader van de kinderen aan te spannen:

Interviewer: Eh, and somehow you ended up in the Netherlands. Can you tell me about that?

“Respondent: I was trying because my children were in Jordan. I was trying when I was in Turkey to get a visa to go to Jordan and it was impossible, like every time I apply there are no legal conditions you know. No legal rules set, don’t allow Syrians to go but the conditions are so high like you have to be an investor, it’s a lot of bureaucracy so it was ruling my life. Yeah. I have this dream life that everyone dreams about, I had a good income, I’ve supported my family even I have two places like my own apartment and my family’s apartment so I really had everything but still I wasn’t happy because I’m a mother in the first place and I, and this hurt of the controlling of when and how I could talk to my children was killing me inside. And so yeah when the last like in 2015 in the beginning of 2015 I had the last rejection of my attempts to get a visa I was like, I remember I was in my office and I hit my office like I was so mad, I said: I’m going to solve this problem from its root. I’m done. I’m done! I’m done being humiliated, I’m done living in pain, I’m done feeling not happy, I’m done with my fake smile, I’m done! I’m done with everything! So, I’ve decided to quit and do the refugee trip, the death trip we call it. And of course, it’s beyond imaginable, it’s beyond anything natural, it’s the unnatural, it was very hard eh and I did it on my own. I didn’t have someone to accompany me or be with me as a friend or whatever. I did it with a

---

⁸² Citaat respondent 2

group of course but I mean a group of strangers for me. I was smuggled from Turkey to Greece by rubber boat. I stayed in the water for 7,5 hours, although the distance a normal day is 45 minutes and then I was in Greece and in Athens I didn't use a smuggler because I've travelled so much in my life so I know what to do in the airport so I just faked IDs and I've travelled from Athens to Rome and from Rome to Amsterdam."⁸³

De respondent laat zien dat het gevoel van beknelling zich niet alleen voordoet in levensbedreigende situaties, ze had immers een veilige basis en een goed leven. Haar gevoelens van het gemis van haar kinderen brachten haar op een existentieel breekpunt waardoor ze niet anders meer kon dan alsnog de gevaarlijke overtocht maken. De fases van beknelling en het gevoel van mobiliteit zijn dus fluïde en kunnen elkaar afwisselen tijdens het migratieproces. Dit bevestigt het voorbeeld van Ghassan Hage waarin hij schetst dat de beknelling niet enkel in levensbedreigende situaties voorkomt maar ook in de gevoelswereld. De respondent is moeder en kan zich existentieel niet voortbewegen omdat zij haar moederrol niet kan volbrengen. Eén van de respondenten vertelt dat hij verslavingsproblemen heeft ontwikkeld omdat hij moeite had met de dagelijkse angsten en druk die hij door de overheid voelde:

“Interviewer: So, did you have problems with alcohol and drugs in Syria? Or?”
Respondent: Yeah, I did. I have. That's what I was trying to say when I was saying, trying to self-medicate and stuff like that. Not really alcohol but yeah, I had problems that I needed to

Interviewer: Yeah. Because of the pressure you felt?

Respondent: The fear. Especially the fear.

Interviewer: About what was going to happen?

Respondent: Yeah because they were haunting people in one way or the other. It is not only bombs, believe me. It's eh the pressure that was put on everybody in some way. Like people like, one guy has a, makes a living out of sandwich place, they would find reason to close that place. That guy has tried to smoke a joint, they would put a big labels on it. Like they found a way to terrorize everybody that isn't connected or something like that so yeah.

Interviewer: And that was from the government? The pressure?

Respondent: Yeah, for us that's the pressure that we got. We wouldn't see ISIS or religious extremists. But we were like as I said, hiding in one neighborhood. We had to hide in one neighborhood or another, we couldn't go anywhere."⁸⁴

Ook in dit geval wordt zichtbaar dat de onderliggende druk in de maatschappij zorgde voor het gevoel van existentiële beknelling. Tijdens het interview stamelde de respondent veel tijdens het praten, maakte hij een bleke indruk en leek hij ietwat afwezig. Hij vertelt dat hij door zijn traumatische ervaringen niet in de goede staat

---

⁸³ Citaat respondent 5

⁸⁴ Citaat respondent 8

is om een taal te leren en dat hij nog steeds met verslavingsproblematiek kampt. Hij maakt zich veel zorgen over zijn familie in Syrië woont en veel mensen die hij spreekt zijn depressief. Bovendien kan hij zijn grote droom, het publiceren van zijn eigen boek, niet waarmaken omdat hij zijn familie dan in gevaar brengt. Deze grote gevoelens zorgen voor een gevoel van beknelling, ondanks dat hij nu in een veilig land woont.

Het gevoel van mobiliteit

Door te vluchten uit Syrië hoopten de respondenten op een veilige plek terecht te komen en een nieuw leven op te bouwen. Het is interessant om te onderzoeken op welke manieren dit gevoel weer terugkwam in het leven van de respondent.

Alle respondenten vertellen dat zij het niet makkelijk vonden om een bestaan op te bouwen in Nederland. Men had een flink aantal traumatische gebeurtenissen meegemaakt en moest een weg zien te vinden in een vreemd land met een nieuwe cultuur en een nieuwe taal. Ook moesten zij een asielprocedure doorlopen en werden zij regelmatig overgeplaatst naar verschillende opvanglocaties. Ondanks dat de respondenten aangeven dat de situatie in de opvangcentra niet altijd makkelijk was, zijn zij positief over de manier waarop zij werden opgevangen:

“Interviewer: En hoe vond je dat eh, toen je in de opvang was? Op Heumensoord en op de andere plekken?”

Respondent: Heel goed! We zijn echt met warme armen ontvangen en eh de organisaties die ons hebben ontvangen hebben keihard hun best gedaan om ons tevreden te maken om ons te troosten zeg maar. Ja ik was eigenlijk en ben eigenlijk nog steeds heel erg dankbaar voor alle mensen die ons hebben geholpen. Met wat dan ook. Ze hebben echt hun beste gedaan om ons gewoon echt een nieuwe toekomst te geven en dat vind ik echt helemaal tof.”⁸⁵

De respondent vertelt dat hij trots is op het feit dat hij goed is geïntegreerd, de Nederlandse taal spreekt, dat hij zelfstandig is en bezittingen heeft. Ook vindt hij het fijn om aan andere Nederlanders te laten zien dat hij zelfstandig is en hij ervaart dat hij daardoor wordt gerespecteerd door zijn omgeving. Dit geeft hem een fijn gevoel. Je zou kunnen stellen dat hij zijn gevoel van existentiële mobiliteit heeft teruggevonden omdat hij het gevoel heeft dat zijn leven loopt zoals hij dat wil.

Een andere respondent vertelt dat hij het heel prettig vindt dat hij in Nederland in staat is om vrij over politiek en over de situatie in Syrië te praten omdat dit in Syrië niet mogelijk was:

“Interviewer: En hoe voelt het nu als wij daarover spreken? Want je bent nu in Nederland maar voel je daar nog iets bij als je dat nu doet?”

Respondent: Nee ik voel het juist geweldig want ik ben erg vrij om te kunnen

---

⁸⁵ Citaat respondent 3

vertellen aan mensen en ook het beeld te schetsen aan jullie hoe dat in andere landen kan zijn. En daarbij wil ik jullie ook laten dankbaar zijn van hoe het in Nederland is, dat is eigenlijk mijn doel en dat hoor ik ook vaak van mijn vrienden want “Door jou waarderen we het nu juist eigenlijk meer, we weten niet anders en als ik zo’n verhaal hoor dan denk ik: ‘Wow ik kan me niet voorstellen dat zo iets gebeurt in andere landen.’” En daardoor waarderen ze wat ze hebben hier. Dus ik vind het eigenlijk alleen maar geweldig om daarover te hebben want ik voel me dan heel vrij om echt te vertellen wat eigenlijk mijn mening is en niet, want vaak in Syrië zit ik met tien mensen waar ik acht van ken en twee niet en daar wordt gesproken over Assad en mensen zijn daarmee eens en zeggen ze “Assad goed” blabla en ik moest daarmee gaan met het gesprek en zeggen van: “Ja inderdaad”, ik mocht niet zeggen van; “Nee nee”. En dat was echt verschrikkelijk en ook te horen dat mensen dan wel zij mogen wel, zij mogen hun mening wel zeggen en ik mag mijn mening niet zeggen.”⁸⁶

Het gevoel van mobiliteit wordt dus niet enkel zichtbaar in praktische zin of bezittingen maar ook in de manier waarop iemand vrijuit kan spreken.

De invloed van religie op existentiële mobiliteit

In het artikel van Ghassan Hage wordt het gevoel van existentiële mobiliteit vooral beschreven als het gevoel van vooruitkomen in het leven, dat het leven ergens naartoe gaat. Het concept wordt echter niet toegepast op religie. Religie kan een belangrijke functie vervullen als het gaat om existentiële levensvragen en het gevoel van vertrouwen in de toekomst. Vluchtelingen krijgen op verschillende momenten in het migratieproces te maken met existentiële bedreiging. Het is interessant om te onderzoeken of -en zo ja hoe religie een rol speelt in gevoelens van beknelling en existentiële mobiliteit. Op welke momenten werd dit voor de respondenten zichtbaar/voelbaar? Veranderde dit tijdens de reis en op welke manier speelt religie een rol tijdens het integratieproces in Nederland? Veel van de respondenten hebben ervaringen met angst voor de dood en hebben traumatische gebeurtenissen meegemaakt. Deze ervaringen zijn dermate heftig dat deze van invloed zijn op het verdere leven van de respondent. Hoe gaan zij hiermee om en speelt religie een rol in het verwerkingsproces?

Eén van de respondenten vertelt dat zij islamitisch is. Zij rekent zich tot de soennitische stroming. Tijdens het interview draagt zij haar hoofddoek. Wanneer zij over haar religie spreekt wordt ze vrolijk en verschijnt er een lach op haar gezicht. Wanneer haar wordt gevraagd of zij het gevoel heeft dat ze een persoonlijke band met Allah heeft vertelt zij:

“Respondent: Ja tuurlijk! Ja want ja als dat hebt niet, als ik niet deed band gehebt dan eh ben ik niet hier eigenlijk. Dat wat ik denken. Ja Allah gewoon eh maakt alles

---

⁸⁶ Citaat respondent 4

voor mij goed, loopt goed en maak mij gewoon eh mijn eh leven nu en de toekomst ook goed voor mij dus eh ja ik voel gewoon veiliger hier ook omdat ik ben niet zelf, niet alleen hier maar voor moslim mensen niemand zegt: Ik ben eenzaam of ik voel mij alleen. Ja sowieso heb jij Allah gevolgd, Allah geeft jou rust, ontspannen dus,

Interviewer: Ja. Had je daar steun aan toen de oorlog kwam?

Respondent: Eh ja tuurlijk, ja tuurlijk want ja ik denk gewoon als ik niet een goeie band met Allah heeft word ik nou gewoon een van de dode mensen.

Interviewer: Ja?

Respondent: Ja zo denk ik zelf ja. Weet ik niet. [Lacht]. Dat is mijn gedachte en eh ik denk ook Allah beschermt mijn familie en mijn vrienden die al die mensen die hou ik van eh en eh tot nu toe eh gewoon alles loopt goed met ons eh Allah hij helpt ons om gewoon doorgaan met de leven ja.

Interviewer: Ja en is dat nog veranderd sinds je in Nederland bent?

Respondent: Nee. Nee helemaal niet nee.

Interviewer: Hetzelfde gebleven?

*Respondent: Ja ja. Natuurlijk.*⁸⁷

De respondent vertelt dat zij het gevoel heeft dat haar leven vooruitgaat dankzij Allah. Zij heeft vertrouwen in de toekomst en het gevoel dat zij niet meer zou leven als zij geen goede band met Allah zou hebben. Haar religie geeft haar dus het gevoel van existentiële mobiliteit.

Een andere respondent vertelt dat hij juist het gevoel had dat zijn religie ervoor zorgde dat hij niet verder kwam in zijn leven. Hij groeide op in een streng islamitische omgeving die hij zelf als extreem omschrijft. Hij ging in het weekend naar de Koranschool en had veel islamitische vrienden. Hij beschrijft hoe hij eigenlijk de droom had om acteur te worden. Dit mocht niet van zijn geloof. Ook had hij vrienden van verschillende religies. Hij hoorde in zijn moskee dat andersgelovigen naar de hel zouden gaan. Hij vond dit zielig voor zijn christelijke vrienden, het waren immers lieve mensen. Langzaam maar zeker begon hij te twifelen aan zijn religie. Het was niet mogelijk om hier met anderen over te spreken. Het was voor hem lastig om te geloven dat er een god zou bestaan die zich nooit laat zien. Op zijn achttiende verliet hij zijn geloof zonder dit aan anderen te vertellen:

“Respondent: Dus met zo’n gedachten ben ik meer gaan twifelen aan islam en op een gegeven moment kwamen er meerdere en meerdere vragen waar ik geen antwoord op had en heel dom vond dat het wel zo moest vanuit islam. En ik dacht op een gegeven moment dacht ik “dat kon vroeger wel zijn en gebeuren” maar tegenwoordig is het heel lastig als je je aan islam gaat houden, hoe islam is, dan kun je nu niet verder met je leven.

Interviewer: Want? Dan kom je teveel in de knoop?

Respondent: Ja je mag dit niet, je mag dit niet, je mag dit niet, en op een gegeven moment nu alles wat vroeger niet mocht, nu is het eigenlijk best normaal want we

---

⁸⁷ Citaat respondent 6

ontdekten dat het niet erg is. Ik noem als voorbeeld seks bijvoorbeeld, wat is er slecht aan seks? Iedereen nu weet dat het iets gezonds is om op een gezonde manier te doen, en niet natuurlijk om op een slechte manier te doen maar als je het op een gezonde manier doet dan is het gezond want het is een behoefte die iedereen nodig heeft en dat is een van de meest verboden dingen in islam. En ik denk dat dat heel veel impact kan hebben op onze generaties, op jongere generaties want als ze dat zoveel mee zit dat je dat niet kan, tot misschien 30e, want je mag geen seks hebben voordat je gaat trouwen en het kan zijn dat je op je 30e pas gaat trouwen, dat dat heel veel impact kan hebben op je gedrag, op je denkwijze, op je levensstijl en daar ben ik ook gewoon tegen want dan kom je misschien wat langzamer verder in je leven.”⁸⁸

Religie speelt niet op ieder moment een even grote rol in het leven van de respondenten. Zo vertelt een van de respondenten dat hij minder op religie gericht is sinds hij in Nederland woont. Hij vertelt dat hij de eerste twee jaar in Nederland heeft gebeden zoals hij dat gewend was, maar omdat Nederland geen islamitisch land is en er geen islamitische sfeer hangt, zijn geloof is verwaterd. Hij geeft aan echter wel van God te houden. Tijdens zijn tijd in de gevangenis heeft zijn familie veel voor hem gebeden en heeft hij zelf ook veel gebeden. Hij geeft aan dat hij signalen van God kreeg en dat dit hem een goed gevoel gaf. Tijdens zijn vlucht moest hij met een rubberboot de oversteek maken en vertelt hierover het volgende:

“Respondent: Op die rubberboot in de zee, dat was heel gevaarlijk en dat weet jij. En het water kwam tot de nek want de boot was helemaal gezakt omdat de boot eigenlijk een paar personen kan dragen, maar waren iets van 50 man op die boot. Dus we dachten “Oh we gingen dood”, maar ik vroeg God, ik bleef gewoon koran te lezen in mijn hoofd. Ik had ook een klein boekje, Koran, die heb ik in mijn hart gezet, ik heb hem geseald eerst enzo tegen het water als ik zou verdrinken. Maar het is allemaal goed gedaan. Echt die angst, Ik hou niet van zee en ik hou niet van water maar die angst was helemaal weg. Dat ik echt wenste dat de boot zou kapotgaan en dat ik gewoon verder ging zwemmen. Zo een sterk gevoel heb ik gekregen.

Interviewer: En kreeg je het gevoel dat God jou die kracht gaf?

Respondent: Absoluut. Echt ja echt.

Interviewer: En ben je daardoor later ook een andere band met God gaan ontwikkelen?

Respondent: Neuh nee toen heb ik afscheid genomen [lacht hard]

Interviewer: [lacht]

Respondent: [lacht] Ja eh dat was het plan [lacht] sorry.

Interviewer: Ja dus je richt je tot God in de zwaarste momenten?

Respondent: Ja helaas wel. Het is heel slecht, sorry. Het is slecht van mij.”⁸⁹

---

⁸⁸ Citaat respondent 4

⁸⁹ Citaat respondent 3

De respondent vertelt dat hij van tevoren zijn Koran waterproof heeft gemaakt omdat hij wist dat er een kans was dat hij zou verdrinken. Tijdens de gevaarlijke overtocht bleef hij de Koran lezen in zijn hoofd. Zijn geloof gaf hem de kracht om de gevaarlijke reis te kunnen maken en zorgde ervoor dat hij zich sterk voelde. De respondent lijkt zich te schamen wanneer de vraag wordt gesteld of hij zich tot God richt op de zwaarste momenten. Hij zegt een aantal keer sorry en lacht zenuwachtig tijdens het praten. Het lijkt alsof hij deze kant van zichzelf liever niet laat zien. Ik vertelde hem dat ik geen oordeel daarover heb. Later besepte ik mij dat onderlinge oordelen over religieuze overtuigingen door veel van de respondenten als een beknellend onderdeel van de samenleving werden ervaren in Syrië.

Religie zorgt echter niet altijd voor een veilig gevoel. In Syrië zijn verschillende religieuze stromingen in conflict met elkaar. Een aantal respondenten vertelt over de onderlinge spanningen en segregatie tussen verschillende religieuze groeperingen en etniciteiten die vooral voelbaar werden tijdens de oorlog. In sommige gevallen werkt toebehoren tot een religieuze stroming als een voordeel omdat de politie sommige groeperingen beter behandelt dan de andere, anderzijds komen de respondenten soms juist in de problemen door hun afkomst:

“Respondent: Ik werd opgepakt met mijn neef en andere jongen. Nou, die andere jongen was moslim. Maar we werden opgepakt en toen wij in de auto zaten met de politie naar die eh ja, hoe zeg je dat? Politiebureau of weet ik veel, die detective was echt altijd aan het zeggen: “Ik ga jullie kapot maken” en zulke dingen. Dus ik, ik was eigenlijk bang geworden. En uiteindelijk waren wij daar dus eh hij ging gewoon eh zoeken onze backpacks enzo. En toen zag hij die Christian certificate, die krijg je in Syrië als je christen bent. En hij was: “Zijn jullie christelijk?!” Ik was: “Ja!”. “Sorry”, hij begon echt sorry te zeggen. “Ik wist niet dat jullie christen waren en ik had niet moeten doen”. Dus ik was van: “Oké thank you”. “Maar die ander is moslim toch?” Ik zei van wel. En oh my god wat hij heb gedaan met die jongen. Hij heeft hem kapot gemaakt. Hij wilde, hij liet mij echt zijn mobiel allemaal, ik, ik moet echt opzoeken in zijn mobiel. Hij zei, “Deze jongen is ISIS”. Ik was: “Nee! Deze jongen is al twee dagen met mij geloof mij, ikzelf weten of hij ISIS is maar hij is helemaal niet zo”. “Nee hij is ISIS. Je moet gewoon dat vinden in zijn mobiel”. Dus ik ging, ik moest doorheen door al zijn chats enzo en dat vond ik echt verschrikkelijk. Maar dat moest ik gewoon doen. En hij bleef gewoon klappen geven enzo en ik was vertaler zeg maar. Translator. Dus hij zegt mij gewoon: “Zeg tegen hem: we’re gonna fuck you up” enzo. En ik moest dat vertalen en dat vond ik superkut. Uiteindelijk wilde die detective mij hebben van: “Hee, ik ga jou helpen. Je kunt gewoon hier in netjes plek. Maanden blijven. Dan krijg je je verblijfsvergunning”. En ik zei: “Nee sorry ik wil naar Nederland, ik heb daar plannen”. Hij: “Echt echt? Ja dan kan ik je niet meer helpen. Ik ga je iets vertellen, vandaag zes in de ochtend moet je met deze specifieke ship gaan, op een plek dan word je niet opgepakt. Dat is de enige manier”. Dus hij heeft mij heel veel

geholpen en dat waardeer ik maar ik waardeer helemaal niet wat hij gedaan heeft met die jongen. Dat is de ergste wat ik ooit heb gezien. Holy shit.”⁹⁰

Ondanks dat de respondent zelf christelijk is en dat in zijn voordeel werkte, moest hij gedwongen een rol spelen in de mishandeling van een islamitische medereiziger. Hij maakte hierdoor een traumatische ervaring mee. Een andere respondent vertelt dat hij tijdens zijn tocht op de rubberboot juist niet het gevoel had dat hij nergens steun uithaalde omdat hij in een staat van trauma verkeerde. Hij herinnert zich vrij weinig van de overtocht die hij samen met zijn vader maakte.

Na het meemaken van een oorlog, het vluchten en het opbouwen van een nieuw bestaan, houden voor sommige respondenten te problemen niet op. De respondent die naar Nederland kwam om een juridische procedure aan te gaan om de voogdij van haar kinderen kreeg steeds opnieuw negatief nieuws te horen. Zij moest vele pogingen doen om haar kinderen in Nederland te krijgen. Toen zij het zoveelste negatieve bericht kreeg legde ze haar lot in de handen van God:

“Respondent: So actually, two days she gave me the yes. But these two days I will never forget because I came to my apartment, closed my curtains and I locked myself literally for two days in my bedroom and hours crying a river, like I was so emotional. So tired and I looked up to God and I said to him: “I am done, I have no power anymore. I don't know what to do next and I was really don't know what to do next.” And I think because all other possibilities was jeopardized, I was jeopardizing the lives of my children into danger, so that's something you know, I'm not gonna do it. So, you know, reaching this dead-end road in my head I talked to God and I said: “You will have to help me”. So, I was really praying from the inside out. “I'm done. Take me in your hands, I'm done. You change, you make the change because I've done everything beyond my power. I'm done.” So, when the decision came, oh my god!! [lacht] I was jumping, I was screaming, I was so emotional. It was crazy like anyone would say: “hey what's going on?! Take her to the hospital!” [lacht]

Interviewer: [lacht] Yeah. So, it felt like your prayers were heard?

Respondent: Yeah definitely. So that set a line for me that I have no doubt like eh,

Interviewer: And do you pray differently since then?

Respondent: Differently? Yeah. Definitely differently. Yeah because eh because I told you this set you know, anyone has this conflict inside him of her eh do I believe or I don't, if I believe, what do I believe in? And what I don't and then you believe in God or not, so for me of course as a Muslim this is an ultimate question. It's actually in the community we were raised like this is an absolute fact. You have to be Muslim, then you have to be believing in God. Then you experience war. People dying out of nowhere. This is injustice. Where is God if He is the all-just full then you know? the ultimate qualifications are in Him, then where is He? So, you start doubting yourself, you start asking: “Do I believe in the right thing?” et cetera. Then when the past goes and you see the answers along the way, like always there

---

⁹⁰ Citaat respondent 7

are things happening for example my personal journey, I always ask God: Why me? Why is my life like that? Why are my children away from me? What did they do? There is, you know, you always have these questions inside you and then, now I say, that this denying has got me learning my education, my work experience to be qualified to manage this time now. So if I'm, the me that I was in my married life, no character, no voice, no nothing, I jeopardize their life to the wrong things, I was not able to read and write so now I have the answer of these questions so my absolute faith that I don't doubt it anymore was in this moment that I literally put it in His hands and I felt that He made the change."⁹¹

Naast dat de respondent haar lot in de handen van God legde op een van de zwaarste momenten, vertelt zij dat haar religie haar geholpen heeft in haar hele ontwikkeling. Zij heeft zich afgevraagd waarom dit alles haar overkwam, maar zij voelt nu dat alle dingen die zij heeft meegemaakt hebben bijgedragen aan haar zelfontwikkeling. Zij werd door haar religie, cultuur en gender onderdrukt in Syrië en voelt dat zij nu een betere moeder kan zijn door de weg die zij heeft afgelegd. Religie kan dus een belangrijke rol spelen in het gevoel van zingeving wanneer men terugkijkt op traumatische gebeurtenissen.

Sommige respondenten beseffen zich dat zij ternaauwernood aan de dood zijn ontsnapt. Zij hebben het gevoel dat God hen heeft geholpen tijdens de reis. Dit heeft invloed op de religieuze beleving in Nederland:

"Respondent: Ik weet nu wat ik kan vertellen. Eh ik het is en een gevoel, het is, ik kan niet zoveel woorden daarvoor gebruiken om dat uit te leggen, stel of dat kan jij eigenlijk ook niet voorstellen. Ik was bijna dood en wat ik aan denk: ik denk aan de goede dingen die ik, als ik niet dood ben dan wil ik de goede dingen in het leven gaan doen. Dat gevoel eigenlijk.

Interviewer: En ben je bijvoorbeeld meer gaan bidden of anders gaan bidden? Of is het hetzelfde als toen je nog...

Respondent: Nee het is hetzelfde, maar wel meer goede dingen gaan doen bijvoorbeeld. En ja bidden zoals ik zei af en toe, ja want soms ben ik aan het werken of dan heb ik een reden om niet bidden."⁹²

Ondanks dat de respondent aangeeft dat hij niet anders is gaan bidden, geeft hij aan dat hij wel meer 'goede dingen' is gaan doen in het leven omdat hij zich beseft dat hij dood had kunnen zijn. Niet alle respondenten ervaren een versterking van het geloof door de oorlog. De oorlog kan er ook juist voor zorgen dat mensen het vertrouwen in God verliezen. Een van de christelijke respondenten vertelt:

"Respondent: Ja ik moest iedere week naar de kerk zeg maar eh ze hadden altijd heel veel activiteiten voor ons gemaakt eigenlijk iedere jaar gingen wij vijf dagen kamperen ergens. Ik heb eh ja heel veel geleerd van hun maar niks nuttigs eigenlijk.

Interviewer: Sorry wat zei je?

---

⁹¹ Citaat respondent 5

⁹² Citaat respondent 1

Respondent: Niks was nuttig eigenlijk. Ik vond alles bullshit. Maar eerlijk, ik heb wat geleerd.

Interviewer: Ja. En je zegt duidelijk van: 'Voor mij was het bullshit.' Hoe heb je, heb je dat altijd gehad of kwam dat later?

Respondent: Later. Toen ik 15 jaar oud was begon de oorlog en ik keek gewoon overheen en ja, ik realiseerde me denk ik dat ik niet meer geloof. Ik wil wel geloven en alles werd verteld aan mij was puur onzin. En ja, en toen begon eh, ja deel van mijn leven dat ik echt niet meer geloof en niemand eigenlijk ook gelooft.

Interviewer: En je zegt: 'De oorlog begon en toen realiseerde ik mij dat ik niet meer geloofde', maar had je daar bepaalde gedachten bij?

Respondent: Ja ik keek gewoon om me heen en mensen gaan dood voor niks en ik zag heel veel moeilijke situaties dat als God ooit bestaat, ja ik ga niet daarover praten maar volgens mij bestaat hij gewoon niet want als hij bestaat dan is hij echt slecht ofzo voor de living hell.

Interviewer: Ja. Ja. Ja dus wat, door wat je om je heen zag besepte je van ja, dit kan niet? Voor jou gevoel in ieder geval?

Respondent: En ook cultuur. Ik had heel veel meer verschrikkelijke dingen eigenlijk gezien dus ik realiseerde mij meer en meer dat ik gelijk heb. Dat is eh, ja.”⁹³

De respondent vertelt dat hij in zijn eigen omgeving meer Syrische mensen kent die het geloof verlaten hebben. Anderzijds vindt hij het jammer dat er ook veel mensen zijn die juist naar het geloof toetrekken. Hij denkt dat dit komt omdat er veel op een persoon afkomt wanneer iemand plotseling in een nieuwe omgeving en een nieuwe cultuur komt. Hij ziet soms jonge mensen die zijn bekeerd tot de islam, jong trouwen en kinderen krijgen en hij vindt het jammer dat deze mensen in zijn beleving extreem gelovig worden. Ook ziet hij dat mensen die in Syrië gelovig waren zich in Nederland bezighouden met new age spiritualiteit. Zelf vertelt hij dat hij zich niet bezighoudt met religie of spiritualiteit maar dat hij in zichzelf gelooft en dat hij dit van de Nederlanders heeft.

Door een geloof en cultuur te verlaten kan er ruimte ontstaan voor nieuwe concepten of vormen van zingeving. De respondent die in Syrië zijn extreme vorm van islam verliet vertelt:

“Interviewer: Eh heb je rituelen die je doet, zijn er feestdagen die je viert, dat soort dingen?”

Respondent: Nee nul, ik laat mezelf daar vrij in. Ik hoef niks te volgen en ik vind alle feestdagen mooi want mensen worden, mensen komen bij elkaar en iedereen is waarschijnlijk blij. Het is natuurlijk iets moois maar ik zeg niet dat ik Suikerfeest vier of Christmas, ik vind allebei prima om iets dan op die dag te doen, maar ik hou mezelf daar heel vrij in. Ik probeer mezelf wel te focussen op karma, ik geloof dat het de manier is hoe het leven moet, iedereen moet uiteindelijk iets vinden en daarbij zijn leven laat leiden, ik vind karma een mooie gedachte of theorie of een

---

⁹³ Citaat respondent 7

*mooie eh ideologie zeg maar. En daar hou ik me bij want ik probeer het beste te doen om het beste te krijgen zeg maar, maar voor de rest hou ik me vrij van alles.*⁹⁴

Ondanks dat de respondent aangeeft dat hij niets hoeft te volgen en niets aan rituelen doet, is hij vrij uitgesproken over het concept van karma en dat hij gelooft dat dat de manier is hoe het leven moet. Ook zegt hij dat iedereen iets moet vinden om het leven te leiden. Je zou kunnen zeggen dat het concept van karma een rol speelt in zijn gevoel voor zingeving.

Conclusie

In de interviews wordt het beeld dat Ghassan Hage schetst bevestigd. De respondenten hebben duidelijke gevoelens van existentiële mobiliteit en beknelling ervaren. Religie speelt hier vaak een rol in als het gaat om bedreiging met de dood. Ook worden deze gevoelens beïnvloed door praktische en sociale factoren. Deze gevoelens zijn fluïde en wisselen elkaar af. Door het concept toe te passen wordt niet enkel zichtbaar *dat* religie een rol speelt maar ook *hoe*. Hage brengt de term ‘existentieel’ vooral in verband met het gevoel van vooruit komen in het leven. In de interviews wordt duidelijk dat dit existentiële aspect verder reikt. De respondenten benoemen dat het vluchten en settelen in een nieuw land zorgt voor levensvragen over wie je überhaupt als mens bent. Dit gaat dus verder dan enkel richting in het leven vinden, men moet zich opnieuw tot het leven en de omgeving verhouden. Je zou kunnen stellen dat er mogelijk ook een persoonlijk, intern gevoel van mobiliteit en beknelling zou kunnen zijn als het gaat om de eigen identiteit.

Het gevoel van mobiliteit komt terug door te vluchten uit de situatie. Echter betekent het vertrekken uit Syrië niet dat het gevoel van mobiliteit vanaf dat moment aanbleef. De overtocht was zwaar en vaak levensbedreigend. Perioden van mobiliteit en beknelling wisselen elkaar af tijdens het migratieproces. Vaak doen de respondenten vele pogingen voordat zij op de plek aankomen waar zij zich veilig voelen en er wordt regelmatig misbruik gemaakt van de kwetsbare positie die vluchtelingen hebben door smokkelaars en corrupte overheden.

Religie speelt een belangrijke rol in het gevoel van existentiële mobiliteit en beknelling. Sommige respondenten verkeerden in dermate levensbedreigende situaties dat zij alle hoop vestigen op God. Zij leggen het lot in handen van de religie. Dit doen zij door middel van gebeden, maar soms ook in praktische zin door ter voorbereiding een Koran mee te nemen en in plastic te verpakken voor het geval de rubberboot zal zinken. In situaties waarin beknelling en existentiële bedreiging toeneemt, krijgen zij het gevoel van kracht en van mobiliteit door zich te focussen op de religie. Echter verkeren sommige respondenten in een dermate traumatische

---

⁹⁴ Citaat respondent 4

staat dat sommige respondenten juist aangeven dat zij weinig meegekregen hebben van de situatie en nergens steun uithaalden.

Door het leven in handen van God te leggen kunnen respondenten het gevoel van mobiliteit terugkrijgen en daarmee agency krijgen in een uitzichtloze situatie. Door het gevoel van kracht zijn mensen in staat om fysieke grenzen over te gaan en om door te zetten in uitzichtloze situaties. Men heeft het gevoel dat het leven weer vooruitgaat door de steun van God.

In sommige gevallen zorgen de traumatische gebeurtenissen er juist voor dat men het vertrouwen in God verliest. Men kan voor theologische dilemma's komen te staan: *“Als God bestaat dan is hij slecht want dit is een living hell”*.⁹⁵ Ook leiden de traumatische ervaringen in sommige gevallen tot verslavingsproblematiek. Respondenten die in Syrië beknelling hebben ervaren door geloof(sverlating), voelen zich vrijer in Nederland omdat Nederland een land is van godsdienstvrijheid en waarin veel mensen een seculier leven leiden. Dit geldt echter ook voor religieuze respondenten die onder druk hebben gestaan van bijvoorbeeld ISIS en die in Nederland voelen dat zij hun religie mogen beleven op hun eigen manier. In Syrië werd er van de respondenten geacht dat zij meededen met de plaatselijke, dominante cultuur en religie. Wanneer de respondenten naar een ander land verhuizen kan dit ervoor zorgen dat er een meer persoonlijke vorm van religie ontstaat die beter aansluit bij de respondent zelf dan bij de maatschappij waar zij uitkomen.

Het gevoel van existentiële mobiliteit kan groter worden wanneer men terugkijkt op de ervaringen die zij hebben opgedaan. Ondanks dat de ervaringen zeer traumatisch waren, heeft de bescherming van God en het wonder dat zij het hebben overleefd en goed terecht zijn gekomen ervoor gezorgd dat men dankbaar is. Sommige respondenten voelen dat de ervaringen onderdeel waren van het grotere plan en geven zingeving aan wat hen is overkomen.

---

⁹⁵ Citaat respondent 7.

Conclusie

Dit onderzoek geeft antwoord op de onderzoeksvraag: *'Hoe geven Syrische vluchtelingen betekenis aan hun migratie naar Nederland in relatie tot de term vluchteling, zelfidentificatie en existentiële mobiliteit?'*

Uit dit onderzoek blijkt dat migratie te veel vanuit een essentialistisch oogpunt wordt onderzocht waarin bureaucratie en categorisering gestimuleerd wordt. Migratie wordt gezien als een crisis die moet worden opgelost. Hierdoor verliest men zicht op het perspectief en de behoeften van de migranten in kwestie. Door bottom-up onderzoek te doen ontstaat er ruimte voor diepgaandere informatie die wordt gegeven door de personen die zelf een migratieproces meemaken. Aansluitend bij Castles⁹⁶ wordt zichtbaar dat er door onderzoek te doen vanuit religiewetenschappelijk perspectief een bijdrage geleverd wordt aan het grotere geheel, zonder migratie als een losstaand gegeven te benaderen.

Ik sluit mij in deze masterscriptie aan bij de manier waarop Ghorashi haar onderzoeken benadert.⁹⁷ Haar manier van onderzoeken schept ruimte voor zicht op agency en persoonlijke ervaring. Haar theorie biedt een nuttig raamwerk om de respondenten te onderzoeken. De symbolen waarmee de respondenten zich identificeren zijn overwegend sociale structuren. In de context van de identificatie met Syrië wordt dit zichtbaar in de warmte die zij hebben ervaren in de gemeenschap. In Nederland identificeren zij zich overwegend met participatie in de maatschappij. De factoren die zij noemen lijken belangrijk voor hen te zijn omdat deze contrasteren met symbolen in het thuisland. De sociale druk in Syrië lijkt zich af te spiegelen tegen de vrijheid in Nederland. De geslotenheid die in Nederland wordt ervaren contrasteert met de openheid in Syrië. Oorlog is een belangrijke component waarmee de respondenten zich identificeren maar deze wordt door Ghorashi niet als identificatiefactor genoemd. Door de component van oorlog mee te nemen ontstaat er een diepere gelaagdheid in de manier waarop zelfidentificatie wordt gevormd bij de specifieke doelgroep vluchtelingen. Oorlogservaringen zijn ingrijpend en van grote invloed op vluchtelingen. Bovendien ontstaan er nieuwe symbolen en worden oude symbolen afgebroken.

De opgelegde identiteit als vluchteling voelt voor veel respondenten als een zwakte. In juridische zin heeft de identiteit voordelen en brengt het veiligheid. De identificatie met de term speelt in de gevoelswereld van de respondenten en deze blijft in wetenschappelijk onderzoek vaak onderbelicht. Zij ervaren dat de term in het begin helpend is maar later zorgt voor medelijden en een speciale positie terwijl

---

⁹⁶ Stephen Castles, "Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36, nr.10 (juni 2010)

⁹⁷ Ghorashi, Halleh, en Elena Ponzoni. "Reviving agency: Taking time and making space for rethinking diversity and inclusion." *European Journal of Social Work* 17, nr.2 (2014)

zij graag mee willen tellen in de maatschappij. Zij zien zichzelf niet meer als vluchteling wanneer zij het leven op orde hebben en willen ook liever niet dat anderen hen zo blijven zien. De respondenten krijgen dus niet enkel te maken met oordelen vanuit de maatschappij maar hebben zelf ook overtuigingen over de term vluchteling. De identificatie is fluïde en wordt beïnvloed door het proces dat zij doormaken.

Religie speelt een belangrijke rol in het migratieproces bij alle respondenten. Een aantal respondenten haalt veel kracht uit het geloof terwijl andere respondenten juist kracht hebben gehaald uit het verlaten van het geloof. De respondenten leggen het vertrouwen in God op de momenten dat zij voor levensbedreigende uitdagingen staan. Deze bedreigende situaties kunnen dermate indringend zijn dat een aantal respondenten juist *geen* vertrouwen meer heeft in het bestaan van God. Het verlies van vertrouwen in religie door oorlog/migratie wordt door Hagan en Straut-Eippsteiner⁹⁸ niet genoemd. Fenella Fleishmann⁹⁹ noemt de afname van religie als gevolg van integratie in de seculiere samenleving maar schenkt geen aandacht aan geloofsverlating als gevolg van existentiële bedreiging. De beleving van religie kan worden beïnvloed door de maatschappij en religieuze voorzieningen. In Nederland ervaren de respondenten het als prettig dat zij de vrijheid hebben om religie te beleven zoals zij dat willen. Doordat de respondenten zich opnieuw tot het leven moeten verhouden kunnen religieuze overtuigingen en de geleefde religie in het dagelijks leven worden beïnvloed. Terugkijkend kan religie zorgen voor zingeving door de vlucht als onderdeel van een betekenisvol levenspad te zien.

Existentiële mobiliteit en beknelling bieden een raamwerk om te onderzoeken hoe de respondenten omgaan met grote veranderingen in het leven, bedreiging met de dood, hoe zij keuzes maken en hoe zij zich vervolgens identificeren met de nieuwe omgeving. De respondenten komen op verschillende momenten in situaties waarin zij het gevoel hebben dat het leven niet meer vooruitgaat en vinden op verschillende momenten de agency weer terug om stappen te maken. Door traumatische gebeurtenissen komen de respondenten soms dermate in beknelling dat alle hoop verdwijnt. Factoren zoals geweld, (religieuze)sociale druk, het moederschap en levensbedreigende situaties tijdens de vlucht zorgen er soms voor dat de respondenten alle hoop verliezen en niet meer verder kunnen leven. De beknelling is niet enkel zichtbaar in praktische omstandigheden maar is ook zichtbaar in de mogelijkheden tot het waarmaken van dromen, zelfstandig zijn

---

⁹⁸ Jacqueline Maria Hagan, Holly Straut-Eppsteiner. "Religion on the move: The place of religion in different stages of the migration experience." In *Routledge International Handbook of Migration Studies*, ed. Steven J. Gold, Stephanie J. Nawyn (Routledge, 2019)

⁹⁹ Fenella Fleischmann. "Researching Religion and Migration 20 Years After '9/11': Taking Stock and Looking Ahead." *Zeitschrift Für Religion, Gesellschaft Und Politik* (maart 2022)

en het kunnen uitvoeren van passies. Door te migreren krijgen de respondenten weer hoop en het gevoel dat het leven vooruitgaat. Religie kan een belangrijke rol spelen in het terugvinden van hoop en kracht. Hage besteed overwegend aandacht aan het gevoel van vooruitkomen¹⁰⁰ terwijl er in de interviews zichtbaar wordt dat existentiële vragen verder gaan dan dat. De respondenten moeten opnieuw uitvinden wie zij in totaal zijn na het meemaken van een oorlog.

De respondenten worden steeds opnieuw uitgedaagd om zich tot het leven te verhouden en zich te identificeren met de omgeving. Existentiële mobiliteit en beknelling wordt zichtbaar in de identificatie met (nationale)identiteit, religie en de identiteit als vluchteling. De verschillende thema's uit de literatuur overlappen elkaar. Deze masterscriptie leert dat respondenten steeds opnieuw invulling geven aan zelfidentificatie wanneer zij wegvluchten uit een oorlog en vestigen in Nederland. Ook wordt zichtbaar dat men niet onder een opgelegde categorisering uitkomt, ook de respondenten zelf niet. Een te grote focus op relativistische perspectieven zorgt ervoor dat men enkel constateert dat de categorisering van migranten niet houdbaar is maar in de praktijk verdwijnen deze niet. Het is nuttig om te onderzoeken wat deze categorieën in de praktijk betekenen en hoe mensen zich ermee identificeren. Op deze manier wordt er zichtbaar wat termen en identificatie betekenen achter de lagen van politiek discours en overtuigingen vanuit de media en maatschappij. Door de drie concepten te combineren wordt er een bottom-up perspectief mogelijk dat zorgt voor dieper inzicht in behoeften en ervaringen van vluchtelingen vanuit verschillende nuances. Gezien de kleine groep respondenten is de omvang van de dataverzameling beperkt en niet representatief. In vervolgonderzoek zou het nuttig zijn om de fluiditeit van zelfidentificatie met opgelegde categorisering vanuit de politiek en maatschappij op te nemen. Daarin zou bijvoorbeeld aandacht geschonken kunnen worden aan het feit dat het meemaken van een oorlog deels als mediërende factor werkt in het vormen van zelfidentificatie en existentiële levensopvattingen in een migratieproces. Er wordt mogelijk een verschil zichtbaar in vragen over 'voor, tijdens -en na de oorlog'. Dit geeft diepgang in onderzoek naar religieuze oriëntatie van vluchtelingen of in onderzoek naar identificatie met (nationale) identiteit. Ook zal een grotere onderzoekspopulatie met meer diversiteit in leeftijd een genuanceerder beeld schetsen. Mogelijk spelen existentiële levensvragen in verschillende leeftijdsfasen een andere rol en krijgt identiteit een andere betekenis. Ook zouden interviews op locatie (zonder tussenkomst van Zoom) mogelijk kunnen zorgen voor andere observaties.

---

¹⁰⁰ Ghassan Hage, *"Waiting out the crisis: On stuckness and governmentality"*, *Anthropological Theory* 5", nr. 1 (maart 2005)

Literatuurlijst

Castles, Stephen. "Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36, nr. 10 (2010): 1566–1583. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489381>.

Crawley, Heaven, en Dimitris Skleparis. "Refugees, Migrants, Neither, Both: Categorical Fetishism and the Politics of Bounding in Europe's 'Migration Crisis'." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44, nr. 1 (2018): 48–59.

Dagevos, Jaco, Willem Huijnk, Mieke Maliepaard en Emily Miltenburg. *Syriërs in Nederland: een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. 9-20. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2018.

FitzGerald, David Scott en Rawan Arar. "The Sociology of Refugee Migration.", *Annual Review of Sociology* 44, nr. 1 (2018): 392.

Fleischmann, Fenella. "Researching Religion and Migration 20 Years After '9/11': Taking Stock and Looking Ahead." *Zeitschrift Für Religion, Gesellschaft Und Politik* (maart 2022): 4.

Ghorashi, Halleh. "How Dual Is Transnational Identity? A Debate on Dual Positioning of Diaspora Organizations." *Culture and Organization* 10, nr. 4 (Februari 2004): 229–331.

Ghorashi, Halleh en Elena Ponzoni. "Reviving agency: Taking time and making space for rethinking diversity and inclusion." *European Journal of Social Work* 17, nr.2 (2014):11-12.

Hagan, Jacqueline Maria, en Holly Straut-Eppsteiner. "Religion on the move: The place of religion in different stages of the migration experience." In *Routledge International Handbook of Migration Studies*, ed. Steven J. Gold, Stephanie J. Nawyn. 282-290. Routledge, 2019.

Hage, Ghassan. "Waiting out the crisis: On stuckedness and governmentality." *Anthropological theory* 5, nr. 1 (maart 2005): 1-5.

Meyer, Birgit "Mobilizing Theory: Concluding thoughts". In *Refugees and Religion: Ethnographic Studies of Global Trajectories*. ed. Meyer, Birgit en Peter van der Veer. 3-270. London: Bloomsbury Academic, 2021.

<https://doi.org/10.5040/9781350167162>.

Morawska, Ewa. “Qualitative Migration Research: Viable Goals, Open-Ended Questions, and Multidimensional Answers”. In *Qualitative Research in European Migration Studies. Imiscoe Research Series*. ed. Zapata-Barrero, Ricard, en Evren Yalaz. 117-120. Cham: Springer International Publishing, 2018.

Oula, A. Alrifai, en Aaron Y. Zelin, “Protests in Daraa, Syria Undermine Assad’s Narrative of Victory, *The Washington Institute for Near East Policy*, 2 april, 2021.

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/protests-daraa-syria-undermine-assads-narrative-victory>

Sterling, Joe, “Daraa: The spark that lit the Syrian flame” *CNN*, 1 maart, 2012.

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/protests-daraa-syria-undermine-assads-narrative-victory>

Appendix

Bijlage 1

Topiclijst

1	Personalia	Wat is je leeftijd? Hoe ziet jouw woonsituatie eruit? Wat doe je in het dagelijks leven? Wat is de samenstelling van je gezin?
2.	Nederland	Sinds wanneer ben je in Nederland? Wat vond je van Nederland toen je hier voor het eerst kwam? Hoe is jouw proces verlopen toen je in Nederland aankwam? Voldeed de Nederlandse gang van zaken aan jouw behoeften? Voel jij je Nederlands? Volg je het Nederlandse nieuws?
3.	Syrië	Waar woonde je in Syrië? Heb je in Syrië gestudeerd/gewerkt? Hoe keek jij aan tegen de opkomende oorlog? Wanneer besloot je om uit Syrië weg te gaan? Als er geen oorlog in Syrië was uitgebroken, was je dan in Syrië gebleven? Volg je nog steeds het nieuws/gebeurtenissen in Syrië? Zo ja, hoe?
4.	Migratieproces	Hoe ben je uit Syrië vertrokken? Wist je waar je naartoe wilde en zo ja, hoe je je gewenste locatie kon bereiken? Reisde je met mensen samen? Ben je nog in andere landen geweest voordat je in Nederland aankwam? Heb je tijdens jouw migratieproces eigenschappen ontdekt of ontwikkeld die je niet kende van jezelf? Zie jij jezelf als een vluchteling?
5	Religie	Wat is in jouw ogen religie? Ben je religieus opgevoed? Neem je dit mee in je dagelijkse leven? Is je familie religieus? Hoe is jouw relatie met god? Op welk moment voel je dit? Praat je met god? Hoe bid je? Nu meer dan eerst?

		Welke feestdagen vier je? Is jouw religie veranderd ten opzichte van de tijd dat je in Syrië woonde? Veranderde jouw kijk op religie tijdens jouw reis naar Nederland? Is jouw religie/zingeving anders nu je in Nederland woont? Was jouw religie belangrijk voor je tijdens jouw reis naar Nederland? Is dit nu veranderd? Is je band met god sterker geworden sinds je in Nederland woont?
6	Sociale contacten	Heb jij contact met andere Syrische migranten in Nederland? Heb je contact met mensen die nog in Syrië wonen? Heb je contact met andere mensen uit Syrië die nu in andere landen wonen? Heb je Nederlandse vrienden en zo ja, was het makkelijk om contacten te leggen? Zijn jouw sociale contacten veranderd sinds de pandemie?
	Afsluiting	Zijn er dingen die jij zelf nog kwijt wilt? Als jij dit onderzoek zou doen, welke vraag zou jij dan stellen? Wat vond je het meest gekke aan de Nederlandse cultuur toen je hier kwam wonen?